

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 9 - Sayı 1

Sorumlu Yazar: Dr. Fatma Nesibe ÇOLAK, Bağımsız Araştırmacı, fnesibecolak@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0009-9832

Atıf: Çolak, F. N. (2025). Siyaset ve Mizahın Kesişimi: Nuhun Gemisi Dergisi Örneği, Millî Kültür Araştırmaları Dergisi, 9 (1), s. 15-45.

Gönderim ve Kabul Tarihi: 29 Nisan 2025 / 23 Mayıs 2025

Araştırma Makalesi

ISSN: 2587-1331

DOI: 10.55774/mikad.1686362

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mikad>

SİYASET VE MİZAHIN KESİŞİMİ: NUHUN GEMİSİ DERGİSİ ÖRNEĞİ

Öz

Bu çalışma, 1949-1950 yılları arasında yayımlanan *Nuhun Gemisi* dergisinde yer alan iç politikaya dair olayların, siyasi mizah unsurları çerçevesinde analiz edilmesini amaçlamaktadır. *Nuhun Gemisi*, dönemin Türkiye Komünist Partisi (TKP) tarafından desteklenen bir mizah dergisi olarak, içeriklerinde genellikle iç ve dış politikayı hedef almış ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) başta olmak üzere dönemin siyasi aktörlerini eleştiren çizimler ve yazılarla öne çıkmıştır. *Nuhun Gemisi*'nde mizah, sadece eğlence amacıyla değil, aynı zamanda siyasi iktidarları eleştiren, toplumsal normları sorgulayan bir araç olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda, dergi içindeki mizahi unsurların analiz edilmesi, dönemin siyasal atmosferi ve toplumsal yapısına dair önemli çıkarımlar yapmamıza olanak tanımaktadır.

Bu çalışma *Nuhun Gemisi* dergisinin yayımlandığı 31 sayı boyunca içeriklerin nitel bir yöntemle incelenmesini içermektedir. Çalışmada, doküman analizi ve betimsel analiz yöntemleri kullanılarak, dergideki karikatürlerin ve yazıların iç politika, din politikaları, grev hakkı, sendikal haklar, toprak reformu ve 1950 seçimleri gibi kritik siyasal konulara nasıl yaklaşım sunduğu incelenmiştir. Bu çalışma, siyasi mizahın yalnızca güldürme amacını değil, aynı zamanda iktidarın meşruiyetine karşı güçlü bir eleştirel tutum geliştirme işlevini de vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Siyasi Mizah, Nuhun Gemisi

THE INTERSECTION OF POLITICS AND HUMOR: THE CASE OF NUHUN GEMİSİ PERIODICAL

Abstract

This study aims to analyze domestic political events featured in the periodical *Nuhun Gemisi*, published between 1949 and 1950, within the framework of political humor elements. *Nuhun Gemisi*, a humor periodical supported by the Communist Party of Turkey (TKP) at the time, mainly targeted domestic and foreign politics in its content and stood out with drawings and writings criticizing the political actors of the period, particularly the Republican People's Party (CHP). In *Nuhun Gemisi*, humor was used not only for entertainment purposes but also as a tool to criticize political powers and question social norms. In this context, analyzing the humorous elements

within the periodical allows us to make important inferences about the political atmosphere and social structure of the period.

This study involves the qualitative analysis of the content across the 31 issues published by the periodical *Nuhun Gemisi*. In the study, through document analysis and descriptive analysis methods, the approach of the cartoons and writings in the periodical toward critical political issues such as domestic politics, religious policies, the right to strike, union rights, land reform, and the 1950 elections has been examined. This study emphasizes that political humor not only aims to entertain but also serves the function of developing a strong critical stance against the legitimacy of those in power.

Keywords: Politics, Political Humor, Nuhun Gemisi

GİRİŞ

Mizah sözcüğü Arapça olmakla birlikte söylenişi “müzah”tır (Nesin, 1973: 15). Türkçe sözlükte (Türk Dil Kurumu, 2005: 806), mizah sözcüğü “*eğlendirme, gülme ve bir kimsenin davranışına incitmeden takılma amacını güden ince alay, gerçeğin güldürücü yanlarını ortaya koyan edebiyat türü, ironi*” sözleriyle tanımlanmaktadır. Mizah, tüm dillerde ortak bir anlayışla gülme olgusuyla ilişkilendirilmekte; gülmenin bulunmadığı bir anlatım mizah olarak değerlendirilememektedir. Mizahın temelinde çeşitli yoğunluklarda ortaya çıkan gülme biçimleri yer almaktadır ve bu, kahkahadan hafif bir tebessüme kadar geniş bir yelpazeye yayılabilmektedir. Nitekim tarih boyunca birçok düşünür ve bilgin, gülmece kavramının mahiyetine dair çeşitli açıklamalarda bulunmuştur (Nesin, 1973: 15). Öngören (1983a: 12), mizahla gülmenin karıştırıldığını; gülmenin, sadece mizahın bir alkışı olduğunu aktarmıştır. Morreal (1997: 3-5), gülme eylemini mizahi olmayan (gıdıklama, sihirbazlık numarası izlemek vb.) ve mizahi olan (fıkra dinleme, birisinin taklidini izleme vb.) olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bunun yanı sıra Tan Oral, mizahı gülme eyleminden ayırmaktadır. Ona göre, gülünç unsurlar, hem günlük yaşamın akışı içinde hem de sanatsal eserlerde kendiliğinden oluşabilir ancak mizah, yalnızca eğlenceli bir unsur olmaktan öte, ciddi bir anlam taşımaktadır. Mizah, hem güldüren hem de kimi zaman öfke ve tepkiye yol açan bir yapıya sahiptir. Çünkü mizah, belirli bir duruma yönelik eleştirel bir tepki biçimi olarak ortaya çıkmaktadır (Oral, 2011: 168).

Mizah, farklı temalar etrafında sınıflandırılabilen çeşitli alanlara sahiptir. Bu alanlar cinsel mizah, etnik mizah ve siyasi mizah olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır. Cinsel mizah; doğrudan ya da örtük anlatımlarla cinselliğin mizahi bir unsur olarak kullanıldığı tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Etnik mizah ise, etnik kimlik kavramının popülerleşmesiyle birlikte ortaya çıkmış ve iki temel işleve dayanmıştır; etnisite dışındaki bireyleri küçümseyerek değersizleştirmek ve bireyin ait olduğu grup içindeki kimlik anlayışını pekiştirmek. Politik mizah ise, iktidarı eleştirme ve meşruiyetini sorgulama amacı taşımakta; siyasi liderler, politikacılar, siyasi partiler ve kurumlar gibi unsurları hedef alarak mizahi bir söylem üretmektedir. (Öğüt Eker, 2014: 123-128). Bu çalışmanın konusu ise mizah alanları arasında siyasi mizah olmakla birlikte Türkiye’deki siyasi mizah dergileri arasında *Nuhun Gemisi* seçilmiştir.

Nuhun Gemisi dergisi özelinde yapılan çalışmalara bakıldığında Mehmet Emin Satır’ın “*Siyasetin Mizahı: Amerikan Yardımlarının “Nuhun Gemisi” Dergisinde Ele Alınış Biçiminin İncelenişi*” (2022) başlıklı makalesine rastlanmaktadır. Satır’ın (2022: 99) çalışması dergideki Amerikan yardımlarına yönelik yapılan hicivleri kapsamaktadır. Bu çalışma ise dergide yer alan siyasi mizah unsurları arasında Amerikan yardımlarını kapsam dışı tutarak iç politikaya dair mizah unsurlarının analizini içermektedir. Çalışmanın öznesi olan dergide yer alan dış politikaya dair siyasi mizah unsurları çalışmanın sınırlılığını aştığından kapsam dışında bırakılmıştır.

Bu çalışmada, *Nuhun Gemisi* dergisinin bir muhalefet aracı olarak dönemin iç siyasetinde ele aldığı konular, bu konulara yaklaşım biçimi ve siyasi gündemi mizah yoluyla nasıl yorumladığı sorunsalı ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı, *Nuhun Gemisi* dergisinin yayımlanmış toplam 31 sayısında iç politikaya yönelik tutumlarının mizah yoluyla nasıl temsil edildiğini analiz etmektir. Bu bağlamda, çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yaklaşımlarından doküman analizi ve betimsel analiz yöntemleri tercih edilmiştir. İlk aşamada doküman analizi yoluyla veriler elde edilmiş; ardından bu veriler, betimsel analiz yöntemiyle yorumlanarak açıklanmıştır. Çalışmada öncelikle siyasi mizah kavramı tanımlanmış ve taşıdığı temel özellikler ortaya konulmuştur. İkinci bölümde, Türkiye’de siyasi mizahın tarihsel gelişim süreci ele alınmış, ardından çalışmanın odak noktası olan *Nuhun Gemisi* dergisine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Son bölümde ise, araştırmanın yöntemi açıklandıktan sonra, dergide yer alan içeriklerin analizi sunulmuştur.

1. Siyasi Mizah Üstüne: Güldüren Siyaset

Tarihsel süreç boyunca siyaset, mizahın en önemli beslenme kaynaklarından biri olmuş ve iki alan arasında sürekli bir etkileşim ağı kurulmuştur (Arık, 2003: 90). Mizah, sözlü ve sözlü olmayan söylemler ve görsel temsillerde bulunmaktadır (Feldman, 2024: 1). Eskiden beri insanlar sosyo-politik meseleler hakkında mizahi değerlendirmeler yapmaktadır. Antik Yunan’da Aristophanes’in komedi eserleri bunun sadece bir örneğidir (Georgalidou, 2024: 53). Ancak her ulusun mizah anlayışı kendi içinde farklılıklar göstermektedir. Zira gülme eylemi, bireyin içinde bulunduğu toplumun ekonomik ve sosyal koşulları, kültürel düzeyi, tarihi birikimi ile gelenek, görenek ve töreleri gibi dinamiklere bağlı olarak şekillenmektedir. (Nesin, 1973: 27). Siyasi mizahta belirli bir olaya, slogana, tavra ve özelliğe gönderme yapıldığından, mizahların çoğu belirli bir ülkede, bölgede veya şehirde yaşayan insanlar tarafından anlaşılabilir. Dolayısıyla yapılan esprili gönderme, diğer ülkenin, bölgenin veya şehrin insanları tarafından anlaşılabilir (Raskin, 1985: 222). Siyasi mizah; şaka, anekdot, hiciv, dramatik komedi ve karikatürler şeklinde tezahür etmekte; belki de en yaygın biçimi, siyasi hakaret şeklinde kendini göstermektedir (Schutz, 1977: 24). Bu mizah alanı siyasi liderleri, politikacıları, politik kuruluşları ve partileri kapsamakta olup politik fikirler toplum hayatı ve siyasal rejim de siyasi mizahın hedefindedir. Siyasi mizahın amacı başta iktidar ve diğer egemen güçler olmak üzere yönetenleri eleştirmektir. Burada bir nevi iktidardan intikam alma aracı olarak kullanılmaktadır (Öğüt Eker, 2014: 128). Bu bağlamda siyasi mizah, yöneten-yönetilen ilişkisi açısından bakıldığında, yönetilenlerin haksızlıklar karşısında bir cevap verme şekli olarak göze çarpmaktadır. Dolayısıyla toplum içerisinde haksızlar arttıkça mizah da toplumun içinde daha aktif hale gelmektedir (Arık, 2003: 90). Aziz Nesin bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Yaşam çatışmasında yenik düşen insanın gülmesi, bir üstünlük elde etme silâhıdır. Toplumda egemen sınıflar bu üstünlüğü özdeksel ve somut olarak ellerine geçirmiş olduklarına göre, ezilen, sömürülen, yani yenik düşen sınıf, egemen sınıfa karşı başka türlü ve gerçek üstünlük elde edemeyince, gülmeceyi onlara karşı bir üstün gelme silâhı olarak kullanmaktadır. Bu tür gülmece, güçsüzlerin, güçlüye karşı kullandıkları sosyal ve politik üstün gelme silâhıdır” (Nesin, 1973: 37-39).

Yöneten-yönetilen arasında yaşanan çatışmada mizah, yönetenlerin ciddiyetini sarsan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hususta Hannah Arendt (1997: 51), *“Otoriteyi korumak için, kişi ya da makama duyulan saygıyı ayakta tutmak gerekir. Dolayısıyla otoritenin en büyük düşmanı ve onu zayıflatmanın en keskin yolu, kahkahadır”* sözlerini sarf etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Morreall, siyasi mizahı dikta rejimine karşı çıkması ve demokrasiyi işletmesi bakımından önemli görmektedir (1997: 144). Gülme, iktidarı tersyüz edebildiği gibi iktidarı

aynı zamanda vahşileştirebilmekte ve bu iktidarın gülmeye karşı verdiği tepkilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu karşılık fiziksel (ölüm, işkence, hapis) şekilde olabileceği gibi sözlü (hüküm, buyruk, yasak) olarak da gerçekleşebilmektedir (Sanders, 2001: 45). Gülme eğer iktidar nezdinde bir rahatsızlık (sansür, engelleme, kısıtlama, yasaklama) yaratıyorsa, orada bir direniş ve muhalefetin varlığı mevcuttur. Bunun muhalefet olduğu açıktır çünkü mevcut olanı tahrif ederek onu alaya almakta ve onun monolojik dilini göreceştirmektedir. Mizahın bir direniş biçimi olarak görülmesinin nedeni, toplumsal ayrıcalıklara, dokunulmazlık iddialarına, yerleşik normlara ve çeşitli yasaklara karşı eleştirel bir yanıt üretmesidir (Erdoğan, 1994 akt. Cantek, 2018: 22). Mizahta muhalefetin ve direnişin var olmasını Can Yücel (2008: 233) “*gülmece devrimci bir silah!*” sözleriyle desteklemektedir.

Mizahın, siyasi mizah olarak değerlendirilebilmesi için çeşitli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu hususta Raskin (1985: 237), siyasi mizahın sekiz özelliğinden bahsetmektedir. Bu özelliklerden ilk yedi tanesi temel özellik iken, sekizinci özellik “Sovyet siyasi mizahı” olarak geçmektedir. Çok sayıdaki siyasi şakanın Sovyetler Birliği’nde yaratıldığını ifade eden Raskin, diğer ülkeler hakkında anlatılan pek çok şakanın da Sovyet varyantlarında mevcut olduğunu ve Sovyet varyantlarındaki şakaların orijinal olma olasılığının daha yüksek olduğunu aktarmaktadır. Bu sebeple siyasi mizahın özelliklerini belirlerken sekizinci öge olarak “Sovyet siyasi mizahı”nı eklemektedir (Raskin, 1985: 237). Bu bağlamda siyasi mizahın aslında yedi temel özelliği mevcuttur ve bu çalışmada yedi özellik yer alacaktır. Raskin’e (1985: 222-237) göre bahsi geçen bu yedi temel özellik genel hatlarıyla şu şekilde sıralanmaktadır:

1. İlk özellik siyasi figürleri küçümseyen esprilerdir. Bu espriler, en yaygın ve evrensel siyasi mizah türünü oluşturmaktadır. Politik bir figürden beklenti, onun görevine uygun ve ehil biri olmasıdır. Ancak espri, bu beklentinin tam tersinin – yani kişinin aslında işe uygun olmamasının – ortaya konmasıyla oluşmaktadır. Bu zıtlık da komik bir etki yaratmaktadır. Burada bir politikacının iyi biri olması gerektiği düşüncesiyle, onun aslında kötü, yetersiz veya uygunsuz biri olduğunun ima edilmesi arasında bir çatışma vardır. Bu iyi/kötü ikiliği, esprinin etkisini oluşturan temel zemin olmaktadır. Ancak sadece iyi/kötü karşıtlığı değil, başka türden (cahil/bilgili, yetersiz/yetkin, cinsel/cinsel olmayan, ünlü/sıradan) zıtlıklar da esprilerin temelini oluşturabilmektedir. Bu espri türlerinin ortak amacı ise siyasi figürün itibarını zedelemektir. Siyasi figürlere yönelik mizahi eleştiriler, onların kişisel hayatlarından çok, kamusal rollerine ve toplumda beklenen liderlik özelliklerine odaklanmaktadır. Mizah, genellikle o siyasi figürün toplumsal görevini yerine getirebilmesi için sahip olması gereken özelliklerin zıttı olan özelliklerle ilgilidir. Bu, siyasi figürleri toplumsal bağlamda yetersiz gösterme amacını taşımaktadır.
2. İkinci özellik bir siyasi grup ya da kurumun küçük düşürülmesidir. Burada espriler, genellikle o grup ya da kurumun bir üyesi ya da üyeleri hakkında gerçekleşmektedir. Bu mizah türünde, bu gruptaki bireyler bireysel kimliklerinden daha fazla uzaklaştırılmaktadır. Bir başka deyişle, bir grup ya da kurumun üyesi olan bir kişi, sadece o grubun veya kurumun bir parçası olarak görülmekte, dolayısıyla özel kimlikleri ve insani yönleri ikinci plana atılmaktadır. Bu da o kişinin, politik bir figür olarak değil, sadece toplumun gözünde temsil ettiği kurumsal ya da grupsal kimlik ile küçümsemesine neden olmaktadır.
3. Bir diğer özellik bir siyasi fikir veya sloganın küçümsemesidir. Bu tür siyasi esprilerde küçümsenen şey, soyut bir fikir, ideoloji, slogan ya da mottodur. Bu tür esprilerde bireyler ya da gruplar doğrudan hedef alınmaz, bunun yerine onların fikirleri ya da sloganları küçümsemektedir.

4. Dördüncü özellik ulusal özelliklerin ortaya çıkarılmasıdır. Ulusal özelliklerin ortaya çıkarılması ve etnik mizah arasında benzerlik mevcuttur. Her iki türde de bir etnik grup ya da ulusun belirli özellikleri ya da davranış biçimleri genelleştirilerek mizahi bir biçimde sunulmaktadır. Bu tür mizah, bazen grupların stereotiplere dayalı olarak ele alınmasını içermekte, bir grup hakkında önceden var olan algılar ya da varsayımlar üzerinden yapılan espriler söz konusu olmaktadır. İki tür arasındaki fark ise etnik özelliklerin, politik esprilerde yardımcı bir unsur olarak kullanılması ve esprinin odak noktasının, bir ulusal grup ya da varlık hakkında toplumun beklediği özellikler ile bu özelliklerin tam tersi arasındaki karşıtlığı ele almasıdır. Bir başka deyişle, bir ulusun ya da grubun sahip olması gereken özellikler, alaycı bir şekilde reddedilmekte ya da sorgulanmaktadır.
5. Beşinci özellik siyasi ifadelerin ortaya çıkarılmasıdır. Baskıcı rejimler halkı aldatmaya çalışırken, kendi özgürlükçü ya da popüler yönlerini öne çıkarmaya çalışmaktadırlar. Bu tür siyasi mizah, rejimin baskıcı doğasına göndermede bulunarak ifşa etmektedir. Esprilerde, rejimin iddia ettiği özgürlük ile halkın karşılaştığı baskı arasındaki çelişki vurgulanmakta, siyasi ve sivil özgürlüklerin eksikliğinin mizahi yapılmaktadır.
6. Başka bir özellik yetersizliklerin ortaya çıkarılmasıdır. Bu tür espriler, gizlenen ya da görmezden gelinen sorunları ve eksiklikleri alaycı bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Rejimler, halkın temel ihtiyaçlarını karşıladığını iddia ederken, aslında bu ihtiyaçların karşılanmadığı ve ciddi kıtlıkların yaşandığı durumu ortaya koyarken mizahi bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır.
7. Yedinci özellik ise belirli politik durumların ortaya çıkarılmasıdır. Bu tür esprilerde, belirli bir siyasi duruma dair hükümetin ya da politik liderlerin sunduğu resmi anlatıyla gerçekler arasındaki çelişki vurgulanmaktadır. Mizah, çoğunlukla toplumda yaygın olarak bilinen durumu ima ederek, hükümetin bu durumu inkâr etmesine karşı bir toplumsal eleştiri oluşturmaktadır.

Genel olarak mizah, bireyleri bir araya getirerek yabancılaşmayı ortadan kaldırma işlevi görmekte ve böylece kolektif siyasi düşünceye katkıda bulunmaktadır. Mizah, güvenilir siyasi değişiklikler yaratmasa da, mevcut durumun ötesinde yeni bir perspektif oluşturabilmekte ve vatandaşların geleneksel siyasi yapıların ve kurumların dışında örgütlenmelerini mümkün kılabilmektedir. Karşılanmamış beklentiler, değersizleştirilmiş normlar ve marjinalleştirilmiş talepler alay, mizah ve dalga geçmeyle dile getirilerek siyasi etkinliği vurgulamaktadır (Deren van het Hof, 2015: 38). Bu bağlamda mizah, siyasetin doğal bir unsuru olup, toplum tarafından yönetimin desteklenmesi amacıyla sahnelenen bir tür komik drama olarak yorumlanabilmektedir (Schutz, 1977: 25).

2. Türkiye’de Siyasi Mizahın Seyrine Genel Bir Bakış: Geçmişten Günümüze

Osmanlı mizahı, matbaa ve basın öncesi mizahları da içine almakta olup bir Ortaçağ mizahı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde mizah genellikle lonca örgütlenmeleri içinde gelişmiştir. Her lonca Osmanlı’da bir tarikat¹ bağlı olduğundan, tarikatlar o dönemin mizahını şekillendirmiştir. Örneğin, Osmanlı mizahına damga vuran Karagöz oyunlarının loncası, başından beri Nakşibendi tarikatının güdümü altında bulunmuştur. Bektaşilik de Osmanlı’da ana muhalefet partisi gibi düşünüldüğünde muhalefetin sonucunda hiciv ve mizah geleneğinin yaratılmasına önyak olmuştur. Bu bağlamda fıkralar, bu sosyal örgütlenişin en bilinen

¹ Osmanlı’da tarikatlar, bir dünya görüşünün okulu, yayıcısı, siyasi iktidara yönelmiş bir örgütleniş olarak, günümüzün hem üniversitelerini hem de siyasi partilerini karşılamaktadırlar (Öngören, 1983a: 63).

örnekleri olmuştur. Zaman içerisinde Osmanlı toplumunda yaşanan değişimler ve loncaların çözülüşü sonucunda Karagöz perdesinde, ortaoyununda ve meddahla önemli yapı değişimleri göze çarpmaktadır. Ancak bu mizah kurumları, köklü değişimlere ayak uyduramadığından zaman içinde sönümlenmiştir. Oysa daha eski olan ve Selçuklu dönemine ait olan Nasrettin Hoca, Keloğlan, Dede Korkut ayakta kalabildiği gibi Cumhuriyet döneminde daha da parlatılmıştır. Osmanlı'nın başlıca mizah ürünleri arasında; Karagöz, ortaoyunu, meddah, Bektaşî fıkraları, Bekri Mustafa, İncili Çavuş fıkraları, Dîvan ve Halk Edebiyatı'ndaki mizahî metinler ve hiciv şairleri sayılabilmektedir (Öngören, 1983a: 63-70). I. Meşrutiyet'e doğru Osmanlı'da sözlü mizahın yerini basılı mizah almaya başladığından; karikatür, mizah hikâyeleri gibi Batılı mizah gelenekleriyle mizah da değişmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak bu dönemde Osmanlı mizahı son bulurken Cumhuriyet mizahının temelleri atılmıştır (Öngören, 1983b: 1426). Osmanlı'da Batılılaşma/modernleşme hareketinin hız kazanmasıyla birlikte yazılı basında mizah dergileri de kendine yer bulmaya başlamıştır. Bunu müteakip 1870 yılında Teodor Kasap tarafından ilk mizah dergisi *Diyojen* yayımlanmış ve Namık Kemal başta olmak üzere pek çok aydın bu dergide yazılar yazmıştır. Bu dönemde *Diyojen*'den sonra yayımlanan diğer mizah dergileri; *Çingiraklı Tatar* (1873) , *Hayal* (1873- 1877), *Tiyatro* (1874-1876), *Latife* (1875), *Kara Sinan* (1875), *Meddah* (1876) ve *Çaylak* (1876)'tır (Cantek & Gönenç, 2017: 9).

Sultan II. Abdülhamit dönemiyle birlikte mizah dergileri de kapanmıştır. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte 35 mizah dergisi birden yayımlanmaya başlamıştır (Öngören, 1983b: 1427). Bu dönemde çıkan mizah dergilerini Öngören (1983b: 1427) üçe ayırmıştır; i) Ermeni yurttaşların çıkardığı dergiler (*İncili Çavuş* gibi), ii) Türk yurttaşların çıkardığı yerli dergiler (*Eşek*, *Yeniçeri*, *Boşboğaz* ve *Güllabi* gibi) ve iii) hazırlığını Avrupa'da yapmış dergiler (*Cem* ve *Kalem* gibi). Bunu müteakip Turgut Çeviker (1985: 1103) ise bu dönemin mizah dergilerini dörde ayırmıştır; i) Geleneksel mizah dergileri (*Karagöz* (1908), *Hacivat* (1908), *Hayal-i Cedid* (1910), *Cadaloz* (1911), *Köylü* (1913), *Feylesof* (1914)), ii) Batı'da eğitim görmüş ve Batı kökenli karikatürcülerin çalıştığı modern mizah dergileri (*Kalem* (1908), *Davul* (1908), *Cem* (1910), *Kara Sinan* (1911), *Karikatür* (1914), *Hande* (1916), *Diken* (1918)), iii) *Eşek* tipi yergici dergiler (*Eşek* (1910), *Kibar* (1910), *Alafranga* (1910), *El-Malum* (1910)) ve iv) Tek sayılık risaleler (*El-Üfürük* (1908), *Mahkum* (1908)).

Milli mücadele dönemi mizahını ise Ankara hükümeti ile İstanbul hükümeti biçimlendirmiştir. Sedat Simavi'nin çıkardığı *Gülyüz* mizah dergisi Ankara hükümetinin yanında yer alırken, Refik Halit Karay'ın çıkardığı *Aydede* mizah dergisi İstanbul hükümetinin yanında yer almıştır (Öngören, 1983a: 79). 1919-1922 yılları arasında İstanbul'da yayımlanan *Alemdar* ve *Peyam-ı Sabah* gazetelerinde Kuvay-ı Milliye'ye ve Mustafa Kemal'e karşı pek çok yazı ve karikatür yer almıştır. Buna karşılık Aka Gündüz, *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* adlı bir mizahi gazete çıkararak İstanbul'un karalamalarına karşılık vermiştir. Aynı yıl yine Ankara'da Hüseyin Suat (Yalçın), *Anadolu'da Kalem* adlı mizahi bir gazete yayımlamıştır. Bu dönemde İstanbul'da çıkan mizah yayınları ise; *Cadı* (1919), *Deccal* (1919), *Orta Oyunu* (1919), *Alay* (1920), *Ayna* (1921), *Eğlence* (1921), *Tatlı Sert* (1921) ve *Zümrüd-ü Anka* (1922)'dir (Varlık, 1985: 1098).

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının akabinde *Aydede* kapanmıştır. Derginin sahibi ve başyazarı Refik Halit Karay ile en önemli karikatürcüsü Ahmet Rıfkı yurtdışına kaçmış ve dergide çalışmaları yayımlanan Yusuf Ziya (Ortaç) ve Orhan Seyfi (Orhon) *Aydede*'nin boşluğunu doldurmak amacıyla 1922'de *Akbaba* adlı yeni bir mizah dergisi çıkarmaya başlamıştır. Cumhuriyet tarihinin en uzun dergisi olacak olan *Akbaba*, aralıklarla olsa da 1977 yılına kadar faaliyet göstermiştir. *Akbaba*'nın uzun ömürlü olması, derginin pragmatist tavrında gizlidir. Dergi her dönem siyasi iktidarlarla yakın ilişki kurmuştur. Hatta muhalefet partilerini eleştirmesi için maddi teşvik, resmi abonelikler ve kâğıt alımında kolaylıklar elde etmiştir.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde *Akbaba* neredeyse rakipsizken, 1936'da Sedat Simavi tarafından yayımlanan *Karikatür* (1936-1948) oldukça ses getirmiştir. *Akbaba*'da çizen Cemal Nadir (Güler) ile *Karikatür*'de çizen Ramiz Gökçe de bir süre sonra kendi mizah dergilerini yayımlamıştır. Cemal Nadir, *Amcabey*'i (1942- 1944) yayımlarken, Ramiz Gökçe *Mizah* (1946-1951) dergisini çıkarmıştır (Cantek & Gönenç, 2017: 11-13). 1923-1945 yılları arasında çıkan bu mizah dergileri politik eleştiri yapmamış ve bu suskun tavrı 1946'da Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in çıkardığı *Markopaşa* bozmuştur. (Arik, 2003: 93). *Markopaşa*'nın ses getiren ilk iki sayısından sonra Sabahattin Ali ve Aziz Nesin tutuklanmış ve Büyük Millet Meclisi'nde birleşimin konusu haline gelmiştir. İktidar, *Markopaşa*'yı bahane göstererek altı buçuk yıl süren sıkıyönetimi altı ay daha uzatmıştır (Sipahioğlu, 1999: 41). *Markopaşa* kapatıldıktan sonra *Merhumpaşa*, *Malumpaşa* gibi farklı isimlerle çıkmayı denemişse de giderek azalan satışlar nedeniyle bu dergiler de fazla tutunamayarak kapanmıştır (Cantek & Gönenç, 2017: 14). *Markopaşa*'nın yarattığı eleştirel mizah yayını devamında pek çok dergi ve gazeteyi de etkilemiştir. Bunlardan birisi de çalışmanın öznesi olan *Nuhun Gemisi* (1949-1950) dergisidir (Cantek, 2018: 96).

1950'de Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesiyle birlikte *Akbaba* hariç mizah dergileri iktidara yönelik ciddi bir politik mücadele ve eleştiri yoluna gitmiştir. Bu dönem aynı zamanda "50 Kuşağı" olarak da bilinen önemli bir karikatürcü kuşağını doğurmuştur (Arik, 2003: 93). Bu dönemde *41 Buçuk*, *Taş*, *Tef*, *Dolmuş*, *Karikatür* gibi önemli mizah dergileri ortaya çıkmıştır (Topuz, Çeviker, Doğan, Oral, 1985: 138). 27 Mayıs Darbesi'nden sonra mizah dergilerinde patlama yaşanmamış ancak yayımlanmakta olan ve yayıma yeni başlayan dergiler arasında DP'ye karşı aşağılama kampanyası başlamıştır. Bu dönemin mizah gazeteleri; varlığını sürdüren *Akbaba*, yeniden yayımlanmaya başlayan *Tef*, Aziz Nesin tarafından çıkarılan *Zübük*, Bülent Şeren tarafından yayımlanan *Amcabey* (1963), Selim Bilmen tarafından yayımlanan *Pardon* (1964) ve Yusuf Ziya Ortaç'ın vefatından sonra dergiden bir grubun ayrılarak kurduğu *Papağan* (1967) olarak karşımıza çıkmaktadır (Cantek & Gönenç, 2017: 16).

60'lar boyunca halkı bilinçlendirme misyonuna sahip mizah anlayışı 70'li yıllarla birlikte parçalanmaya uğramıştır. Bu dönemde karikatür ve mizah üç önemli kesime bölünmüştür. Bunlar; i) siyasi mizah, ii) kara mizah ve iii) *Gırgır* ekolüdür. Dönemin toplumsal koşulları da gözetildiğinde mizah anlayışı da bu paralellikte gelişmiş ve o zamana dek Cumhuriyet döneminde mizahın sesinin yükseltilmeye en çok çalışıldığı dönem olmuştur (Arik, 2003: 94). Artık durgun mizah sona ermiş yerini canlılık ve çeşitlilik almıştır. Bu dönemin en etkin yayını *Gırgır* dergisi olmakla birlikte Karikatürcüler Derneği'nin etkinlikleri önem arz etmektedir (Öngören, 1983b: 1442). Bu dönemin en bilinen mizah dergileri arasında; *Gırgır* (1972), *Çarşaf* (1975), *Fırt* (1976) ve *Mikrop* (1978) yer almaktadır (Cantek & Gönenç, 2017: 16-17).

12 Eylül 1980 darbesinden sonra *Gırgır*, *Çarşaf* ve *Fırt* yayın hayatını devam ettirmişlerdir. Özellikle *Gırgır*, muhalefet yapmalarına rağmen çizgiyi aşmadıklarından, ara rejim dönemini fazla hasar görmeden atlattır. Asıl 80'lerin ikinci yarısıyla birlikte mizah dergiciliğin gidişatı değişmeye başlamıştır. *Gırgır*'dan ayrılan bir grup *Limon* (1986) dergisini çıkarmış ve *Gırgır*'dan daha marjinal bir çizgi belirleyerek bir yandan da 90'lı yılların mizahi yaklaşımlarına kaynaklık etmiştir. *Gırgır*'daki ikinci kopuş ise ayrılan bir başka ekibin *Hıbrır* (1989) dergisini yayımlamasıyla yaşanmıştır. Buna karşılık *Gırgır*'ı çıkaran Oğuz Aral ve ekibi, düşen tirajların etkisiyle *Dıgıl* dergisini de yayın hayatına dâhil etmiştir. *Gırgır*'ın önlenemez düşüşü ve el değiştirmesinin de etkisiyle Oğuz Aral ve kardeşi *Gırgır*'dan ayrılarak *Avni* ve *Fırfır* isimleriyle iki mizah dergisi çıkarmaya başlamıştır. Sonraki yıllarda *Limon* kadrosu *LeMan*'a; *Hıbrır* kadrosu ise *H.B.R Maymun*'a dönüşmüştür. Özellikle *LeMan*, 1990-2000 yılları arasında mizah dergiciliğinin yükselen yıldızı olmakla birlikte sol söylemi marjinal-radikal duyarlılıklarla birleştirmiştir (Cantek & Gönenç, 2017: 19-21).

3. Nuhun Gemisi Dergisi ve Türkiye Komünist Partisi

Nuhun Gemisi, 2 Kasım 1949 ile 31 Mayıs 1950 tarihleri arasında toplam 31 sayı olmak üzere tabloid ölçülerinde 4 sayfa olarak yayımlanmış bir mizah dergisidir. Dergi, Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) çıkardığı ya da desteklediği bir yayındır. Derginin ilk sayfalarında verilen başyazılarında Nuh imzası kullanılmıştır. Derginin çıkmasından yıllar sonra Mehmet Ali Aybar tarafından yayımlanan derleme yazılarının yer aldığı kitapta bu yazılar da yer almıştır. Bu bağlamda Nuh imzasıyla yazan kişinin Mehmet Ali Aybar olduğu anlaşılmıştır. Aybar'la birlikte Zeki Baştımar'da dergide yer alan diğer bir isimdir. Ancak dergideki yazıların imzasız olması dolayısıyla Baştımar'ın katkısı kesin olarak bilinmemektedir. Daha çok imzasız mizahi yazı ağırlıklı olan dergideki karikatür ve vinyetleri Abidin Dino çizmektedir (Cantek, 2018: 95-96). M. Şeymus Güzel, karikatürlerin imzası olmamasına rağmen "*Abidin'in çizgisi olduğu aşikâr*" sözlerini sarf ederek ilk sayıdan itibaren karikatürleri Dino'nun çizdiğini ifade etmiştir. Dino'nun bir süre imzasız çizdiğini aktaran Güzel, dergide daha sonra yer alan "Celal" imzalı karikatürlerin de ona ait olduğunu ifade etmiştir. Çünkü Dino'nun nüfus cüzdanında "Celal Abidin Dino" yazdığını belirtmiş ve bu karikatürlerde ilk ismini kullandığını ileri sürmüştür (Güzel, 2008: 389). *Nuhun Gemisi* dergisine dair bu bilgileri, Nihat Sargın'ın anıları da desteklemektedir;

"49'a dönelim: (...) Parti'nin çıkaracağı mizah dergisini heyecanla bekliyorduk. Nuh'un *Gemisi* Kasım başında yayınlanmaya başladı. Karikatürlerde Abidin'in çizgileri seziliyordu. Mizah fıkralarının ötesindeki yazıların, özellikle başyazısının ise kimin elinden çıktığı aramızda ayrı bir merak konusuydu. Birtakım adların yakıştırıldığını, bunların arasında Aybar'ın da adının geçtiğini anımsıyorum. O yazıların gerçekten ona ait olduğunu ise, ancak çok uzun yıllar sonra 1967'de Aybar'ın yazılarının derlemesi olan "*Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*" kitabının hazırlıkları sırasında öğrenecektim. Meğer yazılarını cezaevinde yazıyor, arkadaşlarına iletiyormuş" (Sargın, 2001: 40).

Şekil 1. ve Şekil 2. Nuhun Gemisi Sayı: 1 (2 Kasım 1949: 1)

Şekil 3. Nuhun Gemisi Sayı: 2 (9 Kasım 1949: 1)

Dergi, ilk iki sayısında yazarlarını mahlaslar üzerinden takdim etmiştir. Yazarlar sırasıyla Şekil 1, Şekil 2 ve Şekil 3’de de görüleceği üzere şöyledir; Başyazar Nuh, Ham (Nuh’un Oğlu), Bay Maymun, Fil Oğlumuz, Bayan Nuh (Kadın Gözü İle), Güvercin (Haberci), Farenin Kemirdikleri. Derginin ilk sayısından son sayısına kadar sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden isim Nahit Üstemir’dir. Derginin 6 ayrı matbaada, 8 kez matbaa değişikliği yaptığını aktaran Cantek, bu değişiklikleri gördüğü baskıya bağlamaktadır. Ancak derginin yayınlandığı süre boyunca toplatma, soruşturma veya kovuşturma yaşamaması dolayısıyla bu baskının matbaacılara yönelik olduğunu düşünmektedir (Cantek, 2018: 98-99). 1950 yılında DP’nin iktidara gelmesiyle birlikte siyasal atmosferde yaşanan köklü değişim, dönemin muhalif mizah dergileri üzerinde doğrudan etkili olmuştur. *Nuhun Gemisi*, düşük tirajlı benzer yayınların varlık gösterdiği bir dönemde ortaya çıkmasına rağmen, özellikle CHP karşıtı muhalif söylemiyle dikkat çekmiştir. Ancak CHP’nin iktidardan düşmesiyle birlikte bu mizah anlayışı zeminini kaybetmiş; hem *Nuhun Gemisi* hem de *Markopaşa* gibi yayınlar işlevini yitirerek yayından çekilmiştir. Bu yayınların büyük ölçüde geçmiş dönemin siyasal figürlerine ve CHP’ye yönelik eleştirilerle sınırlı kalması, yeni dönemde toplumsal karşılık bulmalarını zorlaştırmış ve okuyucu nezdindeki ilgiyi azaltmıştır. Dolayısıyla iktidar değişimiyle birlikte muhalif mizahın yönsüzleşmesi, bu tür yayınların sona ermesinin başlıca nedenlerinden biri olmuştur (Cantek, 2018: 98).

Derginin TKP ile olan yakın ilişkisi ve parti tarafından desteklenmesi göz önünde bulundurulduğunda, TKP’nin kuruluş ilkeleri ve ideolojik yönelimi üzerine durmak, derginin ideolojik çerçevesini anlamak açısından da anlamlı ve açıklayıcı olacaktır. TKP’nin kuruluşundan önce Mustafa Suphi’nin sosyalist düşünceyle tanışması, 1914 yılında siyasal mülteci olarak sığındığı Çarlık Rusyası’nda Bolşeviklerle kurduğu temaslara dayanmaktadır. Ekim Devrimi’nin ardından Moskova’ya geçen Mustafa Suphi, devrimcilerle birlikte *Yeni Dünya* gazetesini yayımlamaya başlamıştır. 1919 yılı Mart ayında toplanan Üçüncü Enternasyonal’in ilk kongresine Türkiye delegesi olarak katılmıştır. Azerbaycan’da Sovyet devriminin gerçekleşmesi üzerine Mustafa Suphi ve çevresi Bakü’ye geçmiştir (Tunçay, 2019: 329–332). Nitekim TKP, 10 Eylül 1920 tarihinde Bakü’de kurulmuştur (Tevetoğlu, 1966: 200). TKP’nin kuruluş süreci ve ideolojik çerçevesi, büyük ölçüde devrim sonrası Rusya’nın politik ikliminde şekillenmiştir (Çetinkaya & Doğan, 2018: 287). 1920 yılında hazırlanan TKP Umumi Nizamnamesi, partinin temel ilkelerine ışık tutmaktadır. Bu ilkelerden bazıları şu şekilde özetlenebilir: i) Kapitalizm ve emperyalizme karşı, tüm sınıfların kurtuluşunu hedefleyen bir mücadele yürütülecektir; ii) Türkiye Bolşevikleri, yönetim biçimi olarak Sovyet şûra sistemini benimsemektedir; iii) Tüm servet ve sanayi kaynakları toplumun ortak mülkiyeti sayılacaktır; iv) Servet oluşturmayan ziynet ve tüketim mallarının, herkesin temel ihtiyaçlarının üzerindeki kısmına el konulacaktır (Tunçay, 2019: 467–469).

1921 yılında Mustafa Suphi ve TKP’nin kurucu kadrosunun Karadeniz’de öldürülmesinin ardından, Anadolu’daki komünist örgütlenmeler ciddi darbe almış; özellikle 1920’lerin ikinci yarısından itibaren baskılar artmıştır. 1926’da düzenlenen Viyana Konferansı’nın ardından sosyalist hareketin önemli isimlerinden Vedat Nedim (Tör)’ün, Şefik Hüsnü (Değmer) ve partiye ilişkin bazı belgeleri polise teslim etmesiyle “1927 Tevkifatı” başlamıştır. Bu soruşturma kapsamında Şefik Hüsnü başta olmak üzere çok sayıda partili tutuklanmıştır (Çetinkaya & Doğan, 2018: 290–291, 302). 1926 Viyana Konferansı², TKP’nin dönemin koşullarındaki genel ideolojik duruşunu da yansıtmaktadır. Konferansta öne çıkan bazı ilkeler şu şekilde özetlenebilir: i) TKP, emperyalizm, kapitalizm ve sultanlık gibi otoriter yapılara karşıdır; ii) işçi ve köylülerin sınıf mücadelesini örgütlemeyi ve bu kesimleri teşkilatlandırmayı

² 1926 Viyana Konferansı hakkında detaylı bilgi için bkz. TÜSTAV (2004). Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı. S. Dervişoğlu (Çev.). İstanbul: TÜSTAV.

hedefler; iii) işçi ve köylülerin çıkarlarını savunur; iv) sermaye sahiplerine karşı mücadele eder; v) hilafet yanlısı güçlere karşı tavır alır (TÜSTAV, 2004: 201–203).

1940’lı yıllara gelindiğinde TKP, hem alınan separat kararının etkisiyle hem de iç çekişmeler nedeniyle ciddi bir hareket kısıtlılığı yaşamıştır. Dönemin siyasal konjonktürüne uyum sağlayamayan parti, dağınık kadrolarını toparlamaya ve yeni üyelerle yapısını güçlendirmeye çalışmış; bu süreçte Reşat Fuat Baraner’in etrafında yeniden örgütlenme çabaları öne çıkmıştır. TKP bu dönemde, özellikle Türkçü-Turancı ideolojiye karşı konumlanarak, bu hareketle ideolojik karşıtlık üzerinden mücadele yürütmüştür. Anti-faşist çizgideki bu faaliyetlerinin yanı sıra, vurgunculuğa karşı da toplumsal eleştiriler geliştirmiştir. Partinin yeniden hareketlenmeye başlaması, 1944 Tevkifatı ile kesintiye uğramış; Reşat Fuat Baraner başta olmak üzere çok sayıda partili tutuklanmıştır. Öte yandan, çok partili siyasi rejime geçiş süreci başlatılmış olmakla birlikte, bu yeni sistem içinde komünist ideolojiye yer verilmemesi yönünde açık bir tutum benimsenmiştir. Bu amaçla Türk Ceza Kanunu’nun 141. ve 142. maddeleri yeniden düzenlenmiş, 1949 yılında ise bu maddelere ilişkin cezai hükümler daha da ağırlaştırılmıştır. Dönemin önde gelen sosyalist figürleri cezaevlerine gönderilmiş; buna karşın siyasal iktidar çok partili rejimi sürdürmüştür. Bu süreçte TKP, ülke içinde faaliyet yürütmekte ciddi zorluklarla karşılaşmış; kadroları zayıflamış, parti örgütü düzenli operasyonlarla büyük ölçüde tecrit edilmiş ve bu durum parti içindeki güven ilişkilerini sarsmıştır (Çetinkaya & Doğan, 2018: 311-315). TKP’nin 1940’lı yıllarda karşı karşıya kaldığı baskı ve örgütsel zayıflama, *Nuhun Gemisi* yazarlarından Aybar’ın yazılarını cezaevinden göndermesini ve derginin belirgin biçimde CHP karşıtı bir çizgi benimsemesini anlamlandırmak açısından açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır.

4. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Türkiye’deki siyasi mizah tarihine bakıldığında özgürlüklerin kısık olmasından dolayı en etkili dönem 1946-1950 yılları arası olarak gösterilmektedir (Öngören, 1983: 102). Sosyalist sol kadrolar tarafından yayımlanan *Markopaşa* dergisi, döneminin siyasal iklimine yönelik sunduğu keskin politik eleştirilerle çığır açıcı bir nitelik taşımıştır. *Nuhun Gemisi* dergisi ise, hem sosyalist kadrolar tarafından yayımlanmış olması hem de *Markopaşa*’nın izinden giderek siyasal eleştiriyi mizahi bir dille sürdürmesi bakımından kendi döneminde dikkat çeken yayınlar arasında yer almaktadır. Cantek (2018: 96), genellikle edebiyat ve kültür odaklı dergiler yayımlayan ya da bu tür yayınlara destek veren TKP’nin, bir mizah dergisi olan *Nuhun Gemisi*’ne katkıda bulunmasının dikkat çekici olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, bu derginin, dönemin diğer siyasi mizah dergilerine kıyasla daha yoğun bir siyasal içeriğe sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, *Nuhun Gemisi*’nin TKP tarafından yayımlanmış olması ve belirgin siyasal eleştirel yönü, dergiyi sosyalist sol içerisindeki konumu açısından özgün ve dikkat çekici bir örnek haline getirmiştir. Bu nedenle, çalışma kapsamında inceleme nesnesi olarak *Nuhun Gemisi* tercih edilmiştir. Sosyalist bir perspektifle şekillenen derginin, dönemin iktidarına ve siyasal gelişmelerine karşı sergilediği eleştirel tutum, yalnızca dönemin politik atmosferine ışık tutmakla kalmamakta, aynı zamanda bu çalışmanın özgünlüğünü belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada, *Nuhun Gemisi* dergisinin bir muhalefet aracı olarak dönemin iç siyasetinde ele aldığı konular, bu konulara yaklaşım biçimi ve siyasi gündemi mizah yoluyla nasıl yorumladığı sorunsalı ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı, *Nuhun Gemisi* dergisinin yayımlanmış toplam 31 sayısında iç politikaya yönelik tutumlarının mizah yoluyla nasıl temsil edildiğini analiz etmektir. Bu bağlamda, çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yaklaşımlarından doküman analizi ve betimsel analiz yöntemleri tercih edilmiştir. İlk aşamada

doküman analizi yoluyla veriler elde edilmiş; ardından bu veriler, betimsel analiz yöntemiyle yorumlanarak açıklanmıştır.

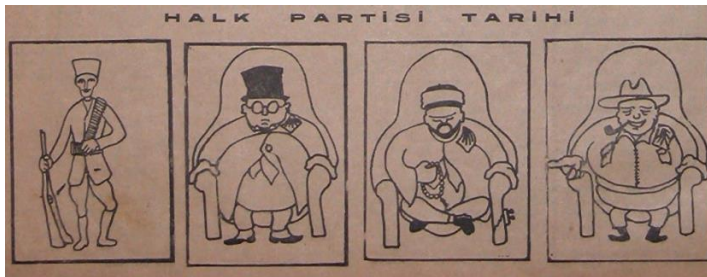
Doküman analizi, basılı ya da dijital belgelerin sistematik biçimde incelenerek araştırma konusuna ilişkin anlam çıkarımı yapılmasını ve bilgi üretilmesini amaçlayan nitel bir araştırma yöntemidir. Araştırmacının doğrudan müdahalesi olmaksızın oluşturulmuş metin ve görsellerden oluşan bu belgeler, çalışmalarda veri kaynağı olarak kullanılmaktadır. Doküman analizi, çoğunlukla diğer nitel araştırma yöntemleriyle birlikte uygulanarak veri çeşitliliği sağlamak amacıyla tercih edilmektedir (Akt. Kırıl, 2020: 173-175). Bu çalışmada araştırma dokümanlarını, *Nuhun Gemisi* dergisinin tüm sayıları oluşturmaktadır. Dokümanlar içerisinde veri olarak kabul edilen karikatürler seçilmiş, içerikleri doğrultusunda anlamlandırılarak tematik başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Karikatürler, doküman analizi yöntemiyle temalara ayrıldıktan sonra betimsel analiz yöntemi kullanılarak yorumlanmıştır.

Betimsel analiz yönteminde, elde edilen veriler önceden belirlenmiş temalar altında sınıflandırılarak özetlenmekte, yorumlanmakta ve okuyucuya sunulmaktadır (Demir, 2014: 313). Bu çalışmada, iç politikaya ilişkin gelişmelerin *Nuhun Gemisi* dergisinde nasıl yansıtıldığı, dergide yer alan karikatürler üzerinden incelenmiştir. Karikatürler temalarına göre sınıflandırılmış ve tarihsel bağlam doğrultusunda elde edilen verilerle birlikte yorumlanmıştır. Her bir karikatür, hicvettiği olaylar ve dönemin siyasal atmosferi dikkate alınarak analiz edilmiş; figürler, semboller ve ifadeler tarihsel verilerle ilişkilendirilerek ne tür mesajlar içerdiği ortaya konulmuştur. Bu bağlamda çalışma yalnızca görsel çözümlemeye sınırlı kalmamış, aynı zamanda tematik olarak yapılandırılmış betimsel değerlendirmeler de içermiştir.

5. *Nuhun Gemisi* Dergisindeki Siyasi Mizah Unsurlarının Analizi

5.1. CHP Eleştirilerinin Mizaha Yansıması

Temelleri Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı döneminde atılan *Nuhun Gemisi* dergisi, muhalif bir yayın organı olarak CHP karşıtlığı ekseninde konumlanmıştır. Her ne kadar eleştirilerinin odağında çoğunlukla CHP yer alsa da, dergi zaman zaman Demokrat Parti'ye (DP) yönelik eleştirel yaklaşımlar da sergilemiştir. (Cantek, 2018: 98). CHP'ye yönelik ilk eleştirisi 1. sayıda yer alan Şekil 4'deki "*Halk Partisi Tarihi*" başlıklı karikatürüdür. Bahsi geçen karikatür Şeymus Güzel'e (2008: 387) göre, Abidin Dino imzalıdır.

Şekil 4. *Nuhun Gemisi* 1. Sayısından (23 Kasım 1949: 2)

Burada CHP tarihi dört bölüme ayrılarak kendi içindeki dönüşümlerin hicvedildiği düşünülmektedir. Birinci çerçevede, üniformalı ve elinde tüfeği olan bir asker resmi yer almakta ve burada CHP'nin kuruluş amacına bir gönderme yapılmaktadır. CHP, "*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*"nin siyasal parti halinde devamı olarak 9 Eylül 1923 tarihinde Atatürk tarafından kurulmuştur (Kili, 1976: 21). Sivas Kongresi, alınan kararlar doğrultusunda *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*'nin kurulmasına öncülük etmesiyle yalnızca

CHP'nin kurumsal temellerini atmamış; aynı zamanda anti-emperyalist mücadelenin yurt çapında örgütlenmesini sağlayarak tarihsel bir dönüm noktasını da oluşturmuştur (Bila, 1999: 21). Hem Cemiyet'in hem de CHP'nin kuruluş yıllarında ısrarla benimsenen ilke bağımsızlıktır (Kili, 1976: 27). Bu bağlamda CHP, yalnızca Anadolu'nun paylaşılmasını önlemek istedikleri için değil aynı zamanda kurulan yeni devletle birlikte Batı'nın sömürgeci reddettikleri için de antiemperyalist bir karaktere sahiptir (Atılğan, 2009: 49). Bu bakış açısı TKP'nin, CHP'ye karşı olumlu bir anlam atfetmelerini sağlamaktadır. Bu bağlamda karikatürde yer alan birinci çerçevedeki asker figürü ise, bağımsızlık mücadelesi veren halkçı ve idealist bir hareketin simgesi olarak sunulmuştur. Bu, partinin kuruluşundaki anti-emperyalist ve ulusal egemenliği önceleyen ruhu temsil etmektedir.

İkinci çerçevede yer alan figür, resmi bir kıyafet giymiş, gözlüklü ve sermayedar görünümlü bir kişidir. *Nuhun Gemisi* dergisinin TKP tarafından çıkarıldığı göz önünde bulundurulduğunda bu konuda TKP'nin de fikirleri önem taşımaktadır. TKP, CHP'nin başta inkılapçı ve antiemperyalist karakterinin var olduğunu ancak zaman içinde bunları kaybederek sermayeyle uzlaşan bir siyaset güttüğünü ifade etmektedir (Akt. Tunçay, 2009: 219). TKP'nin yayın organı olan *Orak Çekiç*'te (15 Mart 1936: 1) yer alan bir yazıda, "*Zenginlerin, tüccarların, fabrikatörlerin, arazi ve emlak sahiplerinin Halk fırkası var. Onların Halk fırkası hükümeti var. Bütün hükümet aparatları baştan aşağıya onların sınıf menfaatlerini korur*" sözleri yer almaktadır. Dönemin hükümetini ve CHP yöneticilerini burjuva olarak tanımlayan TKP, "*Kemalistlerin İki Yüzlülüğü*" başlıklı yazıda da, Türkiye'nin derebeylik kalıntılarıyla kapitalist bir ülke olduğunu, Kemalist burjuvazinin saltanat sürdüğünü, Türk proletaryasının ve emekçi halkının sömürüldüğünü ve Kemalistlerin zaman zaman yabancı sermayeyle işbirliği içinde olduğunu aktarmaktadır (Orak Çekiç, 20 Temmuz 1936: 1). Şekil 4'ün ikinci çerçevesindeki figür, CHP'nin ilk yıllardaki antiemperyalist, devrimci ve halkçı kimliğinden uzaklaşarak, zamanla bürokratikleşen, sermaye ile yakın ilişkiler kuran ve halktan kopan bir yapıya evrildiğine eleştirel bir göndermeyi yansıtmaktadır.

Üçüncü çerçevede ise sarıklı, cübbeli ve elinde bir tespihi olan figür yer almaktadır. Bu karikatür, 1949 yılı Ocak ayında Şemsettin Günaltay'ın başbakanlığa atanmasıyla birlikte CHP'nin din politikalarında yaşanan değişimlere yönelik bir eleştiriyi yansıtmaktadır. Ankara Üniversitesi'nde tarih profesörü ve ılımlı bir dindar olan (Yılmaz, 2008: 316) Günaltay, dine yönelik liberal politikalar uygulamaya başlamıştır (Ahmad, 1996: 51). Bu politikalar zaman zaman laiklikten taviz olarak yorumlanmıştır (Azak, 2019: 116). 1949 yılının Şubat ayında din derslerinin ilköğretim kurumlarında gösterilmeye başlanması (Erdem, 2001: 126), Haziran ayında Ankara'da İlahiyat Fakültesi kurulmasını öngören bir kanunun mecliste kabul edilmesi, İmam Hatip kurslarının okullara dönüştürülmesi (Mardin, 2017: 99) ve Mart 1950'de 30 Kasım 1925 tarihli Tekke ve Türbelerin kapatılmasına ait kanunun yürürlükten kaldırılarak türbelerin açılmasına izin verilmesi (Demirci, 2007: 148) Günaltay hükümetinde uygulanan din politikalarının bazılarıdır. Bu bağlamdan bakıldığında üçüncü çerçevedeki figür üzerinden dine yönelik açılımlar alaycı bir üslupla eleştirilirken, aynı zamanda CHP'nin kendi kuruluş ilkeleriyle yaşadığı gerilime de işaret edilmiştir. Bu figür partinin tarihsel süreklilik içinde tutarsızlaştığı, ilk dönemki devrimci ve seküler kimliğinden saparak dini siyasete araçsallaştıracak bir çizgiye yöneldiği eleştirisinin görsel ifadesidir.

Son çerçevede ise, kovboy şapkalı, ağzında piposu olan bir Amerikan şerifi yer almaktadır. Bu Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın bir mizahi eleştirisidir. 12 Mart 1947'de Amerikan Kongresi'nde konuşan Başkan Truman, ABD'nin Sovyet yayılmacılığına karşı geliştirdiği yeni dış politikasını açıklamış ve bu çerçevede Yunanistan ve Türkiye'yi, Akdeniz, Orta Doğu ve Balkanlar'da Batı güvenliğini koruyabilecek kilit ülkeler olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda bu ülkelere askeri ve ekonomik yardım yapılmasını önererek ilk aşamada 400 milyon dolarlık yardımın onaylanmasını talep etmiştir (Koçak, 2013a: 470). Yardımlar Türkiye

açısından da olumlu karşılanmış ve bu doğrultuda iki ülke 12 Temmuz 1947’de doktrini hayata geçirmek için ilk yardım anlaşmasını imzalamıştır. Anlaşmaya göre ABD, Türkiye’ye silah, askeri teçhizat, askeri tesislerin inşası için mali ve teknik yardımda bulunmuştur. 1948 yılına gelindiğinde ise Türkiye, hem ekonomik yardım alabilmek hem de ABD ile ilişkilerini geliştirebilmek için Marshall Planı’na dâhil olmuştur. ABD buna sıcak bakmasa da Türkiye, ABD’yi ikna ederek 4 Temmuz 1948’de Amerikan yardımını sağlayan anlaşmayı imzalamıştır (Çufalı, 2004: 173-174). Bu bağlamda karikatürün son çerçevesinde, CHP’nin “*Amerikan güdümüne girdiği*” iması yapılmaktadır. Kovboy imgesi, Amerikan kültürünün bir simgesidir; burada Türkiye’nin iç ve dış politikasında artık kendi öz kimliğinden uzaklaşarak, ABD’nin “şerifliğini” kabul ettiği veya onun himayesine girdiği eleştirisi getirilmektedir.

CHP’nin tarihsel dönüşümlerini hicveden bu karikatür, zamanla yaşadığı kimlik dönüşümünü, dört temsili figür üzerinden eleştirerek anlatmaktadır. Her çerçeve, partinin farklı bir dönemdeki ideolojik yönelişini sembolize etmektedir. Karikatür, partinin kuruluş ideallerinden saparak hem iç politikada hem de dış politikada ödünler verdiği yönündeki eleştiriyi, alaycı bir üslupla, ama oldukça etkili bir görsellikle ortaya koymuştur. Bu anlamda hem tarihî bir süreç ele alınmakta hem de dönemin siyasal tartışmaları sanat yoluyla hicvedilmektedir.

5.1.1. CHP’nin Din Politikalarının Mizaha Yansıması

Çok partili hayata geçişle birlikte, siyasal alandaki temel tartışmalardan biri siyasetin liberalleşmesi olmuştur. Bu bağlamda liberalleşme talepleri özellikle dinî alan üzerinde yoğunlaşmıştır. Muhalefet partilerinin gündeme getirdiği talepler arasında; İmam Hatip okullarının yeniden açılması, İlahiyat Fakültelerinin kurulması, din okullarının yönetiminin Diyanet İşleri Başkanlığı’na devredilmesi, ezanın yeniden Arapça okunması ve Hac ibadetinin vatani değil, dinî bir görev olarak kabul edilip uygulanması gibi öneriler yer almıştır (Konyar, 1999: 175-176).

1923-1946 yılları arasında devlet eliyle hac organizasyonu gerçekleştirilememiştir. Bu durumun yaşanmasına Mekke ve Medine’yi içerisinde bulunduran Hicaz bölgesinin ve hac güzergâhının İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi ve salgın hastalıklar bir etken olarak gösterilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye’nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartlardan ve hükümetlerin din politikalarına bakışından dolayı da hac organizasyonları yapılamamıştır (Bayyigit, 1998 akt. Kırmıt, 2025: 129). Nitekim CHP, 1947 Kurultayı’nda din alanında bazı kültürel reformların gerçekleştirilmesini kabul etmiştir. Bu doğrultuda, 1948 yılında hac ibadetini yerine getirmek isteyen yurttaşlara döviz temini konusunda izin verilmesi kararlaştırılmıştır (Konyar, 1999: 183). Bunu müteakip, 1949 yılında *Yeni Sabah*, *Hürriyet* ve *Vatan* gazeteleri muhabirlerini hacca göndermiştir. Hacca giden üç muhabir, deneyimlerini gazetelerinin köşelerinden aktarmıştır (Sınar Uğurlu, 8 Ocak 2025).

Şekil 5. Nuhun Gemisi 1. Sayısından (23 Kasım 1949: 1)

Bu tarihsel olay ışığında *Nuhun Gemisi* Şekil 5'deki karikatürü yayımlamıştır. Karikatürde, üç gazetenin hac ibadetini magazinleştirmesine dair bir hicivdir. “*Hacı Gazeteler*” başlıklı bu karikatür, 1949 yılında hac ibadetine muhabir gönderen gazetelerin bu süreci haberleştirme biçimlerinin magazinleştirilmesine yönelik bir hiciv sunmaktadır. Karikatürde, gazetelerin yalnızca habercilik değil, bizzat “hacılık” rolü üstlendikleri iması vardır. Sahne dekorunu andıran perde figürüyle birlikte değerlendirildiğinde, karikatür, basının hac ibadetini sahneye konulan bir temsile, bir gösteriye dönüştürerek sunmasını eleştirmektedir.

5.1.2. CHP'nin İşçi-İşveren Politikalarının Mizaha Yansıması

Cemiyetler Kanunu, 1947'ye kadar tek-partili dönemde kalmış ve muhalefet olan Demokrat Parti'nin (DP) değiştirilmesini istediği yasalardan birisi olarak gündeme gelmiştir (Koçak, 2012: 421-422). 1947'de kabul edilen 5018 Sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkındaki Kanun'la birlikte sendikacılığa dair esas düzenleme gerçekleşmiştir (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi Cilt 2, 1998: 143-144). Bu bağlamda Türkiye'de işveren sendikalarının kuruluşunun ilk aşaması bu kanunun kabulünden sonra başlamıştır (İbrahimoğlu, 1974: 116). Türkiye'de işveren kesiminin örgütlenmesi geç gerçekleşmiştir. Bunun sebebi, sendika örgütlenmelerinin henüz gelişiminin başında olması ve dolayısıyla işverenleri itecek güçte olmamasıdır. Öte yandan iktisadi açıdan işverenin güçlü olması, çalışma koşullarını tek taraflı belirleyebilmesi işveren sendikasının geç kurulmasına neden olarak gösterilebilmektedir. Bu bilgiler ışığında işveren sendikasının kurulması için 1949 yılı beklenmiştir. Tekstil sanayiindeki işverenler tarafından kurulan bu sendika ilk işveren sendikasıdır. Bunu daha sonra diğer sendikalar izlemiştir (Makal, 2002: 296-297). 11 Kasım 1949 tarihli *Hürbilek*'teki habere göre, ilk işveren sendikasının “Mensucat İşverenleri Sendikası” adıyla kurulmasına karar verilmiştir. Sendikanın kurucuları; Mensucat Santral fabrikası müdürü ve sahibi Fuat Bezmen, Karamürsel mensucat fabrikası sahiplerinden Hilmi Nail Barlo ve Adalet mensucat fabrikası sahibi Atıf İlmen'dir (Hürbilek, 11 Kasım 1949: 1). İşveren sendikalarının kurulduğu tarihten hemen önce 15 Ocak 1949'da Şemsettin Günaltay Başbakanlığa getirilmiş (Vatan, 16 Ocak 1949: 1,3), hemen akabinde hükümeti kurmuştur. Günaltay kabinesinin Çalışma Bakan'ı ise Reşat Şemsettin Sirer olmuştur (Vatan, 17 Ocak 1949: 1). Bu bağlamdan bakıldığında 5018 Sayılı Kanun 1947'de değişikliğe uğrasa da ilk işveren sendikası 1949'da Sirer'in bakan olduğu döneme denk gelmiştir.

Bu tarihi gelişmeler ışığında ilk işveren sendikasının kurulmasının akabinde *Nuhun Gemisi* (7 Aralık 1949: 1), patronların sendika kurmasını “*vatanımızın bu en mağdur evlatları, nihayet Çalışma Bakanlığı tarafından müstahak oldukları derin muhabbetle kucaklanacak. Vatan için her fedakarlığı göze alarak yine vatan için milyonlar biriktiren bu fedai kardeşlerimizle maalesef bugüne kadar kimse alakadar olmuyordu*” sözleriyle hicvetmiştir. Bu sözlerin yanı sıra Şekil 6 ve Şekil 7’de görülen karikatür de yer almıştır. Şekil 6’daki karikatürde, dönemin Çalışma Bakanı Sirer, bir “sembol” haline getirilmiş ve işveren kesimiyle özdeşleştirilmiştir. Bu görselde patron figür, “*SİRER bizimdir*” sloganının yer aldığı bir pankartı tutarak Sirer’in işveren sendikaları tarafından sahiplenildiğini ima etmekle birlikte dönemin politik ikliminde bürokrasi ile sermaye arasındaki olası çıkar birlikteliğine gönderme yapmaktadır. Şekil 7’deki karikatürde ise “*Mağdur Patron Sendikası*”, “*Naylon Kürk İsteriz*” ve “*PAPEL Sendikası*” gibi pankartlar taşıyan ve otomobil içinde yer alan figürler mevcuttur. Bu figürlerin “sendikal mücadeleye” katılması, esasında sendikal örgütlenmenin “emekçinin hak arayışı” yönünü tersyüz ederek statü ve çıkar temelli bir araca dönüştüğü düşüncesine gönderme yapmaktadır. Böylece karikatürlerde işverenlerin talepleri hicvedilerek emek-sermaye ilişkisindeki güç dengesizliği gözler önüne serilmektedir.

İşverenlere yönelik bu gelişmelerin yanı sıra derginin çıktığı dönem aralığında işçiler üzerine de politikacılar tarafından çeşitli demeçler verilmiş ve bu bağlamda gelişmeler yaşanmıştır. Bilhassa bu dönemde işçilerin grev hakkı üzerine tartışmalar gerçekleşmiştir. Makal, grev meselesinin 1936’dan 1963 yılına kadar yasak olduğunu ifade etmektedir. Grev tartışmaları iki tarafa bölünmektedir; greve taraf olanlar ve grev karşıtı olanlar. Bu husus çoğu zaman grev düzenlenmesini aşarak “*vatan, millet, milliyetçilik*” gibi kavramlar düzleminden yürütülmüştür. DP, grev hakkını 1947 yılında 5018 sayılı yasanın Meclis’te görüşüldüğü sırada savunurken, CHP greve karşı çıkmıştır. CHP grev hakkının reddini, Türkiye’de işçilerin haklarının korunduğu, bu nedenle greve gerek olmadığını ve grev hakkının zorunlu olarak lokavtı getireceği için bunun işçilerin aleyhine olacağı gibi gerekçelere dayandırmıştır (Makal, 2002: 259-261). Çalışma Bakanı Sirer 1950’de yaptığı bir konuşmada “*şu anda Türkiye’nin çok şükür masun bulunduğu grev hastalığının milletimizin birliği ve devletimizin bekası için bir tehlike teşkil ettiğini kimse inkâr edemez*” sözlerini sarf etmiştir (Çalışma Bakanlığı, 1950 akt. Makal, 2002: 261).

Çalışma Bakanı Sirer, yine Adana’da işçilere yaptığı bir konuşmada da grev üzerine konuşmuştur. Sirer’e göre manevi asayişin bulunmadığı, sınıf mücadelesinin olduğu, para ve kuvvet zoru ile elde edilen oylarla iktidara gelebilmeyi sağlayan sistemlerin hâkim bulunduğu toplumlarda greve ihtiyaç vardır. Bu sebeple grevi köhne bulan Sirer şu sözleri söylemiştir:

“(...) grev, devletin devlet olarak vazifesini yapamadığı yerlerde kullanılan köhne bir silahtır ki, karşısındakinden ziyade elinde bulunanı tahrip eder. (...) Bizim halk idareemiz cemiyeti teşkil eden zümrelerin kardeşçe kaynaştığı bir nizam olacaktır. Devlet sermayenin de sâyin (çalışmanın) de hakkını verecektir. (...) grev, Türk işçisinin saadetine şartı değildir” (Vatan, 7 Kasım 1949: 3)

Nuhun Gemisi (14 Aralık 1949: 2), CHP’nin bu tutumunu “*her şeyin üstünde bir CHP var*” sözleriyle açıklamaktadır. İşçi ve sermayedar sınıflarının var olduğunu ancak olası sınıf çatışmalarına CHP’nin şiddetli ceza ve tedbirlerle mani olduğunu ifade etmiştir. *Nuhun Gemisi* yazarlarından Ham ise Sirer’in bu konuşmasında yer alan “*grev devletin devlet olarak vazifesini yapamadığı yerlerde kullanılan bir silahtır*” sözündeki grevin yapıldığı yerleri Batı demokrasileri olarak ele almıştır. Yazar, eğer Batı demokrasilerinde devlet vazifesini yapamıyorsa o halde neden Başbakan’ın “*Yeni rejime erişmek için kurmak istediğimiz, demokrasimizi tehlikeden koruyarak garp metodu üzerine geliştirmek için vatandaşların hassas*

olması icabeder” sözlerini sarf ettiğini sorgulamakta ve nitekim Çalışma Bakanı ve Başbakan’ın ikircikli davrandığına karar vermektedir (Ham, 16 Kasım 1949: 1,3).

Şekil 8. Nuhun Gemisi 3. Sayısından (16 Kasım 1949: 4)

Bakan Sirer’in açıklamaları ve *Nuhun Gemisi* yazarı Ham’ın bu açıklamalara yaklaşımı doğrultusunda, derginin ilgili sayfasında Şekil 8’deki karikatür yer almaktadır. Altında “*İşçi – Şu üzerimizdeki Cebrailden fazla Azraile benziyor*” ifadesi bulunan bu karikatürde, gökten inen figür ilk bakışta koruyucu — yani bir “Cebrail” — gibi görünse de, işçiler açısından bir “Azrail”, yani tehdit unsuru olarak tasvir edilmiştir. Sirer’in grevi “*köhne bir silah*” olarak tanımlayıp grevsiz bir toplum düzeni önermesi, işçilerin gözünde koruyuculuktan ziyade baskılayıcı bir rejim algısını doğurmaktadır. Karikatür yalnızca grev yasağını değil, bu yasağın bir “nimet” gibi sunulmasını da eleştirmektedir. Sonuç olarak, devlet işçilerin haklarını koruyan bir “melek” değil, onları bastıran bir “ölüm meleği” olarak resmedilmiş; bu da dönemin siyasi tutarsızlıklarına yönelik güçlü bir eleştiri niteliğindedir.

Derginin çıktığı tarihler yasağın işlendiği zamana denk gelmektedir. İşçilerin grev hakları konusunu mizahi şekilde işleyen dergi, bunu edebi bir atışma olarak da sayfalarına nakletmiştir. “*İşçi-Sirer Karşılaşması*” başlıklı atışmada şu sözler dikkat çekmektedir (Nuhun Gemisi, 11 Ocak 1950: 2):

“İŞÇİ

Hayat gerek, sıhhat gerek, ev gerek

Kafamıza ışık gerek, kav gerek

İlle kardeş ille bir grev gerek

Sırtta kambur çıktı, başta kel çıktı

SİRER

Sirer der ki; derdimi kim anlaya

Grev demek sonu kızıl bir derya

Türk evladı, Vatan, millet, Sakarya

Kafalar uyandı, gözler pel çıktı”

18 Ocak 1950’de İş Kanunu’nun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifi Meclis’e verilmiştir. Meclis’te yapılan görüşmeler sırasında DP’liler, grev hakkı üzerinde durarak işçilere haklarının verilmesini talep etmişlerdir. Buna karşın Bakan Sirer şunları söylemiştir:

“Devlet hakemliğinin bulunmadığı hallerde zümre mücadelesi için belki lüzumlu birer silâh olan grev ve lükavıt'a ihtiyaç olmayacaktır. Devlet, emeğin de, sermayenin de arasında âdil bir hakem olacaktır. Emeği de, sermayeyi de koruyacaktır. Devlet, nasıl yurttta maddi asayişini temin etmekle mükellef ise ve bu vazifesini yapar dururken vatandaşların, müdafaa-i nefis için olsun silâh taşımalarını tecviz etmiyorsa aynı suretle bizim sahip olduğumuz Devlet vazifelerini telâkkisine göre sınıfların aralarındaki ihtilâfların hallini onlara terk etmiyoruz. Bundan dolayı sınıf mücadelesinin silâhları ile cihazlanıp karşı karşıya geçirmelerini tecviz edemiyoruz. (...) Bizim işçi muhitlerimizde işçi vatandaşlar kendileriyle temas ettikleri zaman bunlardan merakla alâkayla «Grev» meselesini sormuşlardır. Bunlar da grevin işçilere zarar mı fayda mı getireceğini birer ilim ve hakikat adamı olarak anlatmışlardır. İşçilerimiz bunları da dinledikten ve anladıktan sonra grevi daha çok istemez olmuşlardır” (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 23, Birleşim: 31, 18 Ocak 1950, 217-221).

Bakan'ın “işçiler grevi istemez” sözlerine karşın Nuhun Gemisi (1 Şubat 1950: 2), “Türk işçisinin baş düşmanı grevdir. Eh Sirer de Demokrat adam: mademki işçi grev istemiyor o da vermiyor” sözleriyle meseleyi hicvetmiştir. İşçilerin grev istemediğine dair dönen tartışmaların üzerine müstakil yedi sendika mevcut işçi sendikaları birliği dışında birleşerek yeni bir sendika kurma kararı almıştır. Sendikalar birliğinin, Bakan'ın fikirlerine yönelik hareket etmesi ve gerçekleri maskeleymesi bu yedi sendikanın birleşmesindeki en önemli etkindir. Bu yedi sendika birleşmek üzere toplanmış ve Meclis Başkanlığına, parti grup başkanlarına ve Çalışma Bakanı'na bir telgraf göndermişlerdir. Grevin modası geçmiş bir silah olmadığı aktarılan telgrafta, “Türk işçisinin şuurlu ve vatansever olduklarını her yerde ve her vesile ile tekrarlamak kadirşinaslığını gösterdikleri halde, iş grev bahsine gelince bu hak işçiye verildiği takdirde memleketin kömürsüz kalacağını ve memlekette bir silahlı mücadeleye yol açacağını söylemeleri evvelki ifadeleriyle tam bir tezat teşkil etmektedir” ifadeleri yer almaktadır (Vatan, 2 Şubat 1950: 4).

Şekil 9. Nuhun Gemisi 18. Sayısından (1 Mart 1950: 1)

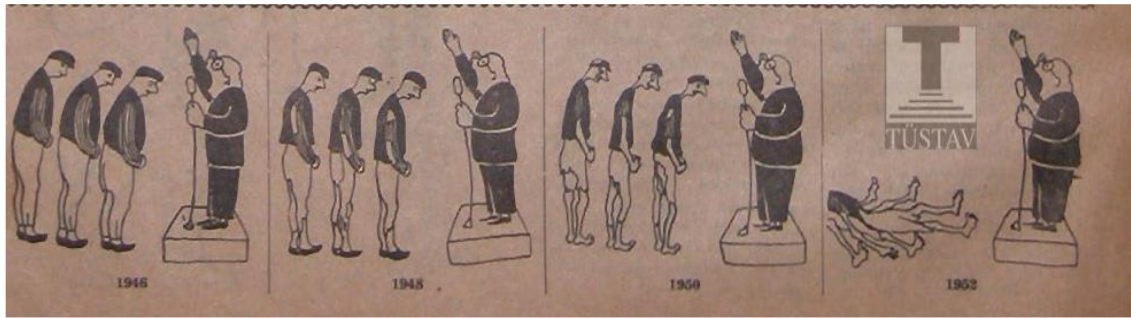
Bu bilgiler ışığında dergi Şekil 9'daki karikatürü yayımlamıştır. Bu karikatür, 1950 yılında grev hakkı ve bağımsız sendika kurma taleplerinin siyasi iktidar ve bürokrasi tarafından nasıl bastırıldığını eleştirel bir dille gözler önüne sermektedir. Alt kısımda yer alan “Ayol grev hakkı, müstakil sendika filan istemeyin, zaten kıyamet kopacak...” ifadesi, işçi taleplerine yönelik ironik bir tepkiyi yansıtmıştır. Karikatür Çalışma Bakanı Sirer'in grevi “köhne bir silah” olarak nitelemesini ve grev hakkının toplumsal düzeni bozacağı iddiasını hicvetmektedir. Ayrıca, mevcut sendikal yapının iktidar politikalarıyla uyumlu olduğu, buna karşılık işçilerin taleplerine gerçekten sahip çıkan bağımsız sendikaların bastırılmak istendiği bilgisiyle birlikte düşünüldüğünde, bu karikatür işçilerin meşru taleplerinin kriminalleştirildiğini açık biçimde eleştirmektedir.

5.1.3. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Mizaha Yansıması

Savaş yıllarında iktidarda bulunan hükûmetler, dış politik gelişmelerin etkisiyle ve özellikle savunma amacı taşıyan Millî Müdafaa, Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi yasaları yürürlüğe koymuştur. Ancak bu uygulamalar, özellikle topraksız köylüler ve küçük ölçekli çiftçiler üzerinde ciddi ekonomik baskılar yaratmıştır. Bu durum, savaş nedeniyle bir süredir gündemden düşmüş olan kapsamlı bir toprak reformunun yeniden gündeme gelmesini zorunlu kılmıştır. Savaşın ardından hem kırsal kesimi rahatlatmak hem de iç politikadaki konumunu güçlendirmek isteyen hükûmet, (Karaömerlioğlu: 1998 akt. Aydın, 2018: 365) 17 Ocak 1945 tarihinde TBMM'ye "Çiftçiyi Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı'nı" sevk etmiştir. Tasarı, toprağı olmayan ya da mevcut toprağı yetersiz olan köylülere, geçimlerini sürdürebilecekleri ölçüde toprak verilmesini öngörmüştür. Bu doğrultuda, çiftçilik yapan ya da yapmayı planlayan bireylerin toprak sahibi olmaları, bu topraklar üzerinde kendi işletmelerini kurarak kalıcılık sağlamaları ve böylece ülkede bağımsız çiftçi ailelerinin sayısının artırılması hedeflenmiştir. (Koçak, 2010: 183-185). Uzun tartışmalara neden olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 11 Haziran 1945 tarihinde Meclis'ten geçmiştir (Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960 Cilt 2, 2005: 84).

Yasanın çıkmasının ardından 1946 seçimlerinden sonra kurulan Recep Peker Hükûmeti döneminde, bazı CHP milletvekilleri Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun yeniden düzenlenmesini talep etmiştir. Hükûmet programında ise yasanın adil ve bilinçli biçimde uygulanacağı ifade edilmiştir. 1947 yılında CHP İstanbul il kongresinde yasanın uygulanması talep edilirken, Başbakan Hasan Saka'nın da TBMM'de okuduğu programda, kamu arazilerinin öncelikle dağıtılacağı belirtilmiştir. 1948 başında CHP Meclis Grubu, kanunun değiştirilmesi yönünde karar almış; mülkiyet sınırının 4.500 dönüme çıkarılması gündeme gelmiştir. 1949 yılı boyunca düzenlenen parti kongrelerinde ise, hâlen topraksız olan çiftçilere toprak verilmesi ve yasanın bir an önce uygulanması yönünde talepler dile getirilmiştir (Koçak, 2017: 240-243).

Yasanın uygulamaya geçebilmesi için, 63. madde uyarınca, öncelikle Çiftçiyi Topraklandırma Tüzüğü'nün hazırlanması gerekmektedir. Fakat tüzük, yasanın kabulünden iki yıl sonra, 20 Mayıs 1947'de Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmış ve 5 Haziran 1947'de yürürlüğe girmiştir. Tüzüğün gecikmesi, yasanın uygulamasını önemli ölçüde aksatmıştır. 1947-1950 yılları arasında toplam 32.639 aileye, ortalama 45 dönüme denk gelecek şekilde toplam 1.463.833 dönüm arazi dağıtılmış; yıllık ortalamada ise yaklaşık 8.160 aile toprak almıştır. Bu süreçte göçmenlere arazi verilmemiş, dağıtım düşük seviyede kalmıştır. Toprak dağıtımı yapılan köy sayısı toplamda 624 olup, her yıl ortalama 156 köy bu dağıtımdan faydalanmıştır. Ayrıca, 43 köye toplam 406.186 dönüm mera tahsis edilmiş ve bu, köy başına yaklaşık 9.446 dönüm mera arazisine denk gelmiştir. Ancak genel olarak bu dönemdeki dağıtım faaliyetleri oldukça sınırlı kalmıştır (Koçak, 2017: 243-246).

Şekil 10. Nuhun Gemisi 2. Sayısından (9 Kasım 1949: 2)

Bahsi geçen kanun bağlamında *Nuhun Gemisi* Şekil 10'daki karikatürü yayımladığı düşünülmektedir. Bu karikatürde, 1945'te kabul edilen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

çerçevesinde başlayan ve 1950’li yıllara kadar süren uygulamaların, özellikle iktidar partisinin (CHP) köylüye yönelik vaatleriyle olan çelişkisinin hicvedildiği düşünülmektedir. Karikatürdeki sahneler sırasıyla 1946, 1948, 1950 ve 1952 yıllarına işaret etmektedir. Her sahnede, kürsüde duran bir siyasetçi ve karşısında duran köylüler yer almaktadır. Ancak zaman ilerledikçe köylülerin beklentileri karşılanmadığı gibi, 1952 yılında hepsi devrilmiş bir şekilde yerde yatmaktadır. Bu anlatım, köylünün iktidarın politikalarından dolayı yıprandığını, hayal kırıklığına uğradığını ve sonunda adeta siyasetin altında ezildiğini göstermektedir. Bu süreçte köylü, sürekli vaat dinlemiş ancak somut olarak desteklenmemiştir. Dolayısıyla karikatür, özellikle 1946’dan 1952’ye kadar geçen süreçte köylünün siyasi vaatlerle nasıl oyalandığını ve sonunda nasıl umutsuz bir duruma düştüğünü eleştirel bir dille ortaya koymaktadır.

1950 yılına geldiğinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nda yeniden değişikliğe gidilmesine karar verilmiştir. Tasarı³, TBMM gündemine ancak 1950 yılının kış aylarında alınmıştır. Hükümet tarafından hazırlanan tasarıda, yalnızca on bir maddenin değiştirilmesi planlanmışken, komisyon görüşmeleri sırasında otuzdan fazla madde üzerinde değişiklik yapılacağı anlaşılmaktadır. Bu durum, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun neredeyse baştan yazılmak istendiğini ortaya koymaktadır (Taraklı akt. Koçak, 2017: 252). Tasarıya ilişkin CHP içinde muhalefet eden milletvekilleri bulunmaktadır. Bu bağlamda tasarıya yönelik eleştirileri Koçak şu şekilde aktarmıştır:

“CHP milletvekili Ahmet Remzi Yüregir, TBMM’de yaptığı konuşmada (...) dağıtılan arazinin devlete, vakıflara ve belediyelere aid verimsiz araziler olduğunu ileri sürüyor; yasanın uygulamaya geçilmesinden sonraki üç yılda toplam 40.000 nüfusa toprak dağıtılabildiğini ve bunun da, topraksız çiftçi ailelerine oranının ancak binde bir olduğunu açıklıyordu. Yüregir, 8 milyon nüfusa toprak dağıtılması gerektiğine dikkat çekiyor ve yasanın bu hızla ancak beş yüz yılda uygulanabileceğini belirtiyordu. Yüregir, yasanın kabul edildiği 1945 yılından sonra, büyük toprak sahiplerinin arazilerini çocuklarının ve akrabalarının üzerine geçirdiğini ve bunun sonucunda da Türkiye’de artık fiilen 2.000 ila 5.000 dönüm arası arazi sahibinin kalmadığını, oysa yeni tasarının 2.000 ila 5.000 dönüm arası arazilerin kamulaştırılmasını önlediğini vurguluyordu. Yine CHP milletvekili Kemal Yiğitoğlu da, Yüregir’in görüşlerine katılıyor ve değişikliğin asıl hedefinin, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun içerdiği amaçların ortadan kaldırılması olduğunu ileri sürüyordu” (Koçak, 2017: 263-264).

Nuhun Gemisi, Meclis’ten geçen tasarıyla ilgili, Türk köylüsünün, toprağa kavuşmasını eski yasaya nazaran artık daha zor olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda yeni çıkan tasarının sermayeyi koruduğunu ve topraksız köylünün gözetilmediğini vurgulamıştır (Nuhun Gemisi, 22 Mart 1950: 2). Yeni tasarı bağlamında dergi, Şekil 11 ve Şekil 12’deki karikatürleri yayınlamıştır.

³ Tasarıda gerçekleşen değişiklikler için bkz. Cemil Koçak (2017), Türkiye’de İkili Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1960), ss. 249-267.

Şekil 11. Nuhun Gemisi 19. Sayısından (8 Mart 1950: 1)

Şekil 12. Nuhun Gemisi 21. Sayısından (22 Mart 1950: 1)

1950 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nda yapılan değişiklikler, Şekil 11 ve Şekil 12'deki karikatürlerde köylüyü dışlayan ve sermaye sınıfını gözetten bir düzenleme olarak hicvedilmiştir. Şekil 11'de yer alan "Geçti Borun pazarı, sür eşiği Niğde'ye..." sözü, köylü için artık toprak edinme umudunun kalmadığını, fırsatın kaçırıldığını ima eden anlamlı bir deyim olarak kullanılmıştır. Şekil 12'deki "Ey Gaziler yol göründü yine garip serime!.." ifadesi ise, toprak umudunu yitiren köylünün yeniden belirsizliğe ve çaresizliğe sürüklendiğini simgelemiştir. *Nuhun Gemisi*, bu karikatürler aracılığıyla, yasa değişikliklerinin topraksız köylüden çok büyük toprak sahiplerinin çıkarlarına hizmet ettiğini; böylece toprak reformunun özünden uzaklaştırıldığını siyasal hiciv diliyle eleştirmiş, köylünün beklentilerinin nasıl boşa çıkarıldığını çarpıcı biçimde ortaya koymuştur.

5.1.4. İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay'ın Uygulamalarının Mizaha Yansıması

1930 yılında 1580 sayılı kanunun 149-153. maddeleri ile İstanbul'da Vilayet ve Belediye birleştirilmiştir. İstanbul'da bulunan bu birleşik idarenin ayrılmasına yönelik tartışmalar 1947 yılında başlamış (Yalman, 2010: 33) olsa da Fahrettin Kerim Gökay'ın göreve getirildiği 1949 yılında henüz bir ayırım gerçekleşmemiştir. Bu bağlamda Gökay, CHP tarafından İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olarak 24 Ekim 1949'da göreve getirilmiştir.

İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay, vazifeye başlamasının ardından İstanbul'un güvenliğini sağlamak maksadıyla emniyet ve jandarmaya bir tamim yollamıştır. Bu tamimde, "Vazifeye başladığım tarihten itibaren geçen zaman iki haftaya yaklaşmıştır. Bu müddet içerisinde ilk planda şehrin emniyet asayiş işini ele aldığımı biliyorsunuz. Geceli gündüzlü incelemelerim sırasında polisi ve polis görevlilerini görev başında buldum. Bunu memnurlukla belirtmek isterim. Şu kadar ki doğru-yanlış son

zamanlarda gazete sayfelerine kadar akseden bir kanaat vardır. O da İstanbul'da namuslu vatandaşların geceleri sokağa çıkmayacak hale geldiği sözüdür” ifadeleri geçmektedir (Akşam, 6 Kasım 1949: 3). Gökay, geceleri İstanbul'un sokaklarını teftiş etmekte ve sokakların güvensizliğini sarhoşlara bağlamıştır. Bu bağlamda aksiyon alan Gökay, karakolları teftiş etmiştir ve sarhoşluk suçundan yakalanan vatandaşların akli durumlarının incelenmesi ve alkol bağımlılığının olup olmadığı yönünde araştırılmasını istemiştir (Cumhuriyet, 22 Kasım 1949: 2).

Şekil 13. ve Şekil 14. Nuhun Gemisi 3. Sayısından (16 Kasım 1949: 1,4)

Fahrettin Kerim Gökay'ın İstanbul için aldığı bu aksiyonundan hareketle *Nuhun Gemisi*, Şekil 13 ve Şekil 14 karikatürlerini sayfalarında nakletmiştir. İki karikatürde de Fahrettin Kerim Gökay'ın İstanbul'un asayiş sorununu sarhoşlara bağlaması hicvedilmiştir. Şekil 13'deki karikatürde, resmi kıyafetler giyen ve kilolu yapısı dikkat çeken (Vali Gökay) figür, maddi olarak yoksul ve zayıf bir vatandaş ile karşı karşıya gelmektedir. Bu bağlamda, Vali, vatandaşın ağzından yayılan koku nedeniyle şikâyetini dile getirmektedir. Buradaki karşılıklı konuşma şu şekildedir:

“Vali: Efendi ağzın kokuyor!.../ Vatandaş: Doğru, ama açlıktan kokuyor...”

Nuhun Gemisi, Fahrettin Kerim Gökay'ın şehri teftiş ederek, “güvenliği artırma” söylemi altında uyguladığı politikaların, aslında halkın temel ihtiyaçlarını göz ardı eden, hatta baskıcı ve popülist bir nitelik taşıdığını göstermektedir. *“Efendi, ağzın kokuyor!”* ifadesi, yöneticinin soruna yalnızca yüzeysel bir yaklaşımla müdahale ettiğini ortaya koyarken, vatandaşın *“açlıktan kokuyor!”* cevabı, esas problemin yoksulluk, açlık ve toplumsal sefalet olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, 1949 Türkiye'sinin sosyo-ekonomik yapısına dair eleştirel bir perspektif sunan karikatür, kamu otoritelerinin güvenlik söylemi üzerinden meşrulaştırdığı politikaların, toplumun temel ihtiyaçlarını göz ardı edişine mizahi ve eleştirel bir perspektifle işaret etmektedir.

Şekil 14'deki karikatürde, gece vakti olduğu ay ve yıldızın belirginliği ile desteklenmiştir. Ön planda ise bir anne ile çocuğu yürürken, yanlarında iki sarhoş figürün dans edercesine, neşeli ve serbest bir şekilde sallanarak ilerlediği görülmektedir. Alt kısımda yer alan kısa diyalogda şu ifadeler geçmektedir:

“Birinci sarhoş: “Ulan, sıkı dur, vali bey geceleri tebdil geziyormuş.”

İkinci sarhoş: “İster misin irisi kumser, küçüğü de vali bey olsun!”

Bu karikatürde de, Gökay'ın toplumsal düzeni sağlama yönündeki girişimlerini, güvenlik bürokrasisi ve sosyal kontrol mekanizmaları ekseninde hicivli bir dille eleştirilmektedir. İki sarhoş figür üzerinden kurulan anlatı, devletin güvenlik odaklı yaklaşımına karşı bir tepki

olarak, hem popülist yönetim anlayışını hem de ahlâk temelli kamusal düzen söylemini sorgulayıcı bir perspektifle yansıtmaktadır.

Fahrettin Kerim Gökay, İstanbul'daki görevine başladığı ilk günlerde sadece asayişle ilgilenmemiş aynı zamanda şehrin geçim sıkıntısı ve hayat pahalılığı gibi temel ekonomik sorunlarını öncelikli gündem maddesi olarak ele almıştır. Gökay, belediye muavinleri ve şube müdürleriyle gerçekleştirdiği tanışma toplantısında yaptığı konuşmada, belediyecilik açısından öncelikli meselenin, özellikle orta gelirli vatandaşların yaşadığı geçim sıkıntısına yönelik çalışmalar olduğunu ifade etmiştir. Bunu müteakip et fiyatlarında yükselme olmayacağını Toprak Mahsulleri Ofisi'nin yapacağı müdahale satışlarıyla bunun önleneceğini belirtmiştir (Vatan, 28 Ekim 1949: 1,4). Gökay, İstanbul'daki teftişlerine devam ederek fiyatların ucuz olduğunu sürekli dile getirmiş ve buna bağlı olarak *"hemşerilerimden ricam şudur ki balık ve sığır etine alışıncılar"* ifadesini sarf etmiştir (Vatan, 1 Kasım 1949: 1,3). Hatta Gökay, İstanbul'un et durumunu öğrenmek için Kasaplar Cemiyet'i ile görüşmüştür (Vatan, 8 Kasım 1949: 2). Hem et hem de balık tüketiminin yaygınlaşmasını amaçlayan Gökay, balık pazarındaki fiyatları da ayrıca teftiş etmiş ve ucuza satılması için görüşmeler gerçekleştirmiştir (Vatan, 13 Kasım 1949: 2).

Şekil 15. Nuhun Gemisi 4. Sayısından (23 Kasım 1949: 1)

Nuhun Gemisi'nde yer alan Şekil 15'deki karikatür bu bilgiler ışığında anlam kazanmaktadır. Burada Gökay'ın et ve balık fiyatları için İstanbul'da yaptığı teftişler hicvedilmiştir. Ancak karikatürdeki kesilecek bir hayvanın son arzusu sorulduğunda *"Truman'ı gördükten sonra ölmek"* ifadesiyle *"hindilerin, Reiscumhuru ziyaret edecek olan Amerikan hindisine karşılık Amerikan Dışişleri Vekili ile görüşmek üzere Vaşington'a gitmek istediklerini bildirmektedirler"* ifadesi o dönemdeki Truman Doktrini'ne yönelik bir siyasi taşlamadır.

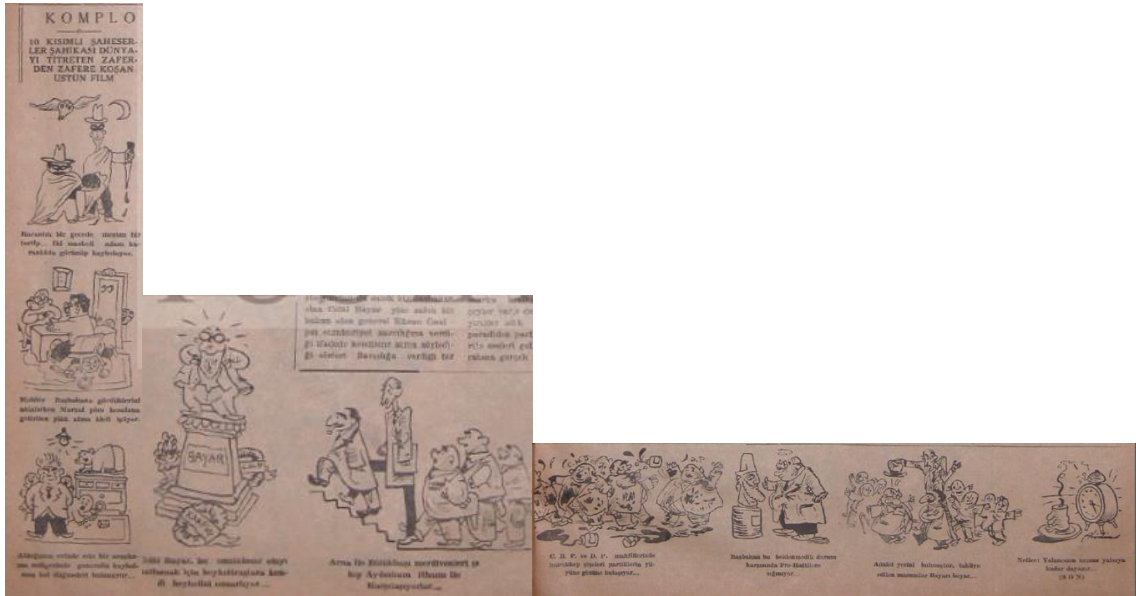
5.2. Suikast İhbarı ve Reşat Aydın'ın Mizaha Yansıması

1949 yılının sonlarında, Millet Partisi (MP) Denizli Milletvekili Reşat Aydın'ın partililerle gerçekleştirdiği özel görüşmelerde İsmet İnönü ve Celâl Bayar'a yönelik dile getirdiği iddialar, siyasi ortamda ciddi bir gerginliğe yol açmıştır. 25 Ekim 1949'da Aydın, MAH (Milli Amale Hizmet) Başkanı Naci Perkel'i görmeye gitmiş ve burada MP'nin çeşitli toplantılar yaptığını ve bu toplantılara milletvekili ve yönetim kurulu üyesi olmadıkları halde Fuat Arna ve Osman Bölükbaşı'nın da katıldığını söylemiştir. Bunun yanı sıra Aydın, Perkel'e; Cumhurbaşkanı İnönü'nün imha edilmesi gerektiği fikrinin söylendiğini ancak bundan vazgeçilerek DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın imhasına karar verildiğini ve bu cinayetin de İnönü'nün yaptırdığına dair halkı propaganda ile inandıracaklarını da anlatmıştır (İnan, 2005: 201-202).

Bu olayın planlamasında Sadık Aldoğan, Fuat Arna ve Osman Bölükbaşı'nın olduğunu aktaran Aydın, Perkel'e anlattığı hadiseyi olduğu gibi Celal Bayar'a da anlatmıştır. Bayar ise, Aydın'ın kendisine naklettiklerini, Kazım Özalp aracılığıyla İnönü'ye aktarmıştır (Koçak,

2017: 205). Bayar, Özalp'e suikast ihbarını verince Özalp, olayın doğru olup olmadığını sormuştur. Bayar ise Bölükbaşı, Arna ve Aldoğan'ın fena insanlar olduğunu onlardan bu hareketin beklenebileceğini aktarmıştır. Bayar'ın olaylara yaklaşım biçimine bakıldığında Tan gazetesi olayını kendi lehine çevirmek istediği yazılmıştır (Akt. Çufalı, 2004: 147). Olay artık Başbakan Şemsettin Günaltay'a nakledilince, kendisi Aydınli'nın ifadesini imzalı istemiştir ancak Aydınli imzalı ifadeye yanaşmamıştır. Bunun üzere Günaltay, Aydınli ile 14 Kasım 1949 tarihinde bir görüşme gerçekleştirmiş ve bu görüşmede, Aydınli olayı yine aynen aktarmıştır. Fakat bu görüşmede Aydınli'nın sesi gizlice plağa kaydedilmiştir ve ihbar olarak bu plağın kullanılması düşünülmüştür. 17 Kasım 1949 tarihinde basına Aydınli'nın açıklamaları sızdırılmıştır. Akabinde olaya Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na el konulmuştur (Akt. İnan, 2005: 203).

Olayın tetkik edilmesiyle birlikte MP milletvekili Sadık Aldoğan ile Fuat Arna'nın evlerinde arama yapılmış; aynı partiden Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna tutuklanmış, İstanbul'daki bazı MP üyelerinin ev ve büroları da aranmıştır (Koçak, 2017: 206). Reşat Aydınli ise bu olayların cereyan ettiği sırada savcılığa verdiği ifadesinde ihbarı inkâr ederek böyle bir beyanatta bulunmadığını söylemiştir (İnan, 2005: 208). Öte yandan Sadık Aldoğan, milletvekili olduğu için dokunulmazdır ve yargılanabilmesi için de dokunulmazlığın kaldırılması gerekmektedir. Böylece Hazırlama Komisyon'u ihbarın gerçek olduğuna kanaat getirerek Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir. Ancak aynı gün toplanan Karma Komisyon'u, ihbarın gerçek ve haklı olduğuna dair bir delilin bulunup bulunmadığının sorulması için dosyayı tekrar Hazırlama Komisyonu'na iade edilmesine karar verilmiştir. Son olarak adliyeden istenen yeni delillerle birlikte bu delillerin yetersiz kalmasından dolayı Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmamasına karar verilmiştir (Akt. İnan, 2005: 205-207). Olayla birlikte tutuklanan Bölükbaşı ve Arna ise delil ve suç bulunamadığından, 21 Kasım 1949'da tahliye edilmiştir. Hapishaneden çıkan Bölükbaşı ve Arna, otomobile binerek Bölükbaşı'nın evine gitmek üzere hareket etmişlerdir. Otomobil Sıhhiye'ye geldiğinde, Celal Bayar'ı gören Bölükbaşı ve Arna, otomobilden inmiş ve Bayar'a hakaret etmişlerdir (Vatan, 22 Kasım 1949: 1,3).

Şekil 16. Nuhun Gemisi 5. Sayısından (30 Kasım 1949: 2-3)

Bahsi geçen siyasi olay, uzun süre basın gündemini meşgul etmiş ve dergi de bu olayı Şekil 16'da görüleceği üzere tüm aşamalarıyla birlikte karikatürize ederek sayfalarında yer vermiştir. "Komplo" başlıklı karikatür dizisi on kısımdan oluşmaktadır. Öncelikle iki maskeli figür Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna'yı temsil etmektedir. Altında "karanlık bir gecede meşum

bir tertip” yazmakta olan kısım, Aydınli’nın aktardığı suikastın düzenlemeye karar verildiği geceyi simgelemektedir. İkinci kısımda Aydınli’nın Başbakan Günaltay’a suikast ihbarını yaptığı ve Günaltay’ın olayı gizlice plağa kaydetmesinin mizahı yer almaktadır. Üçüncü kısımda, olayın savcılığa intikal etmesiyle Sadık Aldoğan’ın evinde yapılan aramaya yönelik bir hiciv mevcuttur. Alt kısımda yer alan *“Aldoğanın evinde sıkı bir araştırma neticesinde generalin kaybolduğu kol düğmeleri bulunuyor”* yazıyla birlikte ev aramasında suikasta yönelik hiçbir bilgi veya belgenin çıkmamasının mizahı işlenmektedir. Dördüncü kısımda, Bayar’ın bu olayı kendi lehine kullanmak istediği tasvir edilmektedir. Beşinci kısımda ise, ihbar doğrultusunda Arna ve Bölükbaşı’nın tutuklanması anlatılırken, altıncı kısımda ise Reşat Aydınli’nın ihbarı reddetmesi *“Muhbir Aydınli, muhbir ve Aydınli olduğunu inkâr ediyor”* yazısıyla hicvedilmektedir. Yedinci kısımda Sadık Aldoğan’ın dokunulmazlığının düşürülmesi için komisyondan ortak bir karar çıkamaması ve alınan kararın değiştirilmesi hadisesi mizaha dökülmektedir. Son olarak dokuzuncu ve onuncu kısımda Bölükbaşı ve Arna’nın hapisshaneden çıktıktan sonra Bayar’la karşılaşp sözlü hakaret etmeleri tasvir edilmekte ve bu ihbar olayının sahte bir ihbar olmasının mizahı *“Yalancının mumu yatsıya kadar dayanır”* sözleriyle yapılmaktadır.

Dergi ihbar olayını , *“Suikast Dalgası”* başlıklı yazıda, *“daha seçime dünya kadar vakit var baylar”* sözleriyle seçime yönelik bir hamle olarak ele almıştır (Nuhun Gemisi, 23 Kasım 1940: 2). Bu sebeple siyasi mizah unsuru haline gelen olayı okuyuculara aktarırken de ironik bir dil kullanmıştır. Bu ironik dili *“Suikastın İçyüzü”* başlıklı yazıda şu sözlerle aktarmıştır:

“(…) elde ettiğim malumattan açıkça anlaşılıyor ki; Aldoğan Reşat Aydınliyı görmüş, Aydınli Fuat Arnaya gitmiş, Fuat Arna Osman Bölükbaşı ile rakı içmiş. Osman Bölükbaşı Aldoğanı görmüş, demiş. Aldoğan Reşat Aydınliya haber vermiş. Reşat Aydınli Fuat Arnaya gitmiş. Fuat Arna Reşat’ı görmüş. Reşat, Osmana, Osman Reşada” (Nuhun Gemisi, 23 Kasım 1940b: 4).

5.3. 1950 Seçimi Doğrultusunda CHP ve DP Politikalarının Mizaha Yansıması

1949 yılının sonlarına doğru genel seçim tarihinin öne alınacağına dair haberler basında yer almaya başlamıştır. 24 Mart 1950 tarihinde CHP milletvekilleri Faik Ahmet Barutçu ve Tevfik Fikret Sılay’ın son tedvin edilen seçim kanunu uyarınca, genel seçimin yenilenmesine ilişkin ortak önergeleri görüşülmüştür. Mecliste seçim tarihinin belirlenmesi için çıkan tartışmaların sonucunda 23 ret oyuna karşılık, seçim kararı alınmıştır (Koçak, 2017: 402-403). 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılacak seçim için Meclis’in tatile girmesi üzerine son seçim hazırlık çalışmaları için partiler arası mücadele hızlanmaya başlamış ve yurt çapında yaygın hale gelmiştir (Goloğlu, 2013: 397).

Seçim kararının alınmasından önce hâlihazırda basında çıkan seçim haberleri doğrultusunda 27 Şubat 1950 yılındaki bir haber göze çarpmıştır. Habere göre, dönemin İzmir milletvekili Sait Odyak’ın merkezi İzmir olan bir işçi partisi kurmak için harekete geçtiği yazılmıştır. Haber şu şekildedir:

“CHP’nin Ege bölgesinde Demokrat Parti’yi sarsmak gayesiyle yeni bir taktiği olarak vasıflandırılan bu teşebbüs tahakkuk ettiği takdirde bazı genç CHP’lileri de saflarına alacağı tahmin edilmektedir. Diğer taraftan bundan 5-6 ay evvel İzmir CHP müfettişi Süreyya Örgereen, Sadi Odyak hakkında genel sekreterliğe bir rapor göndererek İzmir teşkilatında sevilmiş bir sima olan Odyak’ın fabrikalar muhitinde fazla temaslar yaptığı yolunda şikayette bulunmuş, fakat sonradan bu temasların parti merkezinin emriyle yapıldığı anlaşılmıştır. Bugün şayi olan İşçi Partisi kurma

teşebbüsünün CHP çevrelerinden çıkmış olması ve Sait Odyak'ın 5-6 ay evvel işçilerle temas etmiş bulunması, haberin doğruluğunu teyit eder mahiyette görülmektedir” (Vatan, 27 Şubat 1950: 1, 4).

Bu haber pek çok gazetede (Akşam (28 Şubat 1950), Yeni Sabah (27 Şubat 1950), Zafer (27 Şubat 1950)) o dönem yer almış olsa da yapılan bu haber haricinde herhangi bir başka beyanat bulunmamaktadır.

Şekil 17. Nuhun Gemisi 19. Sayısından (8 Mart 1950: 3)

Bahsi geçen bu haber bağlamında *Nuhun Gemisi*, Şekil 17'deki karikatürü sayfalarında yayımlamıştır. Karikatürde, çok partili siyasi rekabetin derinleştiği bir dönemde, rakip partinin gücünü zayıflatmak amacıyla kimlik değişikliğine başvuran CHP alaycı bir dille hicvedilmiştir. Görselde, takım elbiseli bir kişinin aynaya bakarak ceketi çıkarması (veya asması) ve bunun yerine işçi sınıfını temsil eden unsurlar içeren (şapka, işçi tulumu vb.) bir kıyafet giymesi, yani aslında gerektiğinde farklı rollere bürünebileceği sembolize edilmiştir. Alt metinde yer alan “*Biraz da bu kıyafette çalışalım...*” ifadesi, CHP'nin işçi sınıfı temsilciliğini yeniden yapılandırma çabasının, uzun zamandır ilgi göstermediği bu kesime yönelik stratejik bir hamle olarak algılandığını ortaya koymuş ve bu yaklaşım, partinin seçmen kazanımına yönelik taktiğinin samimiyetsiz, geçici ve hesapçı bir politika olarak değerlendirildiğini göstermiştir.

1950 seçim hazırlıklarına başlanmasının akabinde CHP ve DP'nin milletvekili adayları açıklanmıştır (Goloğlu, 2013: 398). Bu listeler doğrultusunda DP milletvekili adaylarından birisi Ömer Rıza Doğrul (Koçak, 2017: 424) iken CHP milletvekili adaylarından birisi ise Rıfat Pilavoğlu'dur (Güngör, 2010: 196). *Nuhun Gemisi* (3 Mayıs 1950: 4) bu durumu; “*Şeyhlerin ve müridlerinin mevcudiyeti inkar edilemez bir hakikattir, lakin bunlardan ne D.P., ne de C.H.P. istifade ediyorlar*” sözleriyle vurgulamıştır. Bunun sebebi ise Rıfat Pilavoğlu'nun, Ticani tarikatının şeyhi Kemal Pilavoğlu⁴'nun amcaoğlu olması ve Ticani tarikatının köylerde toplantılar düzenleyerek CHP propagandası yapmasıdır (Akt Güngör, 2010: 196). Öte yandan Ömer Rıza Doğrul ise, dini ilimler tahsili yapmış ve din öğretiminin önemini vurgulayarak bu konuda kamuoyu oluşmasına büyük ölçüde katkı sağlamış birisidir (Kurt, 3 Ocak 2025).

⁴ Kemal Pilavoğlu, Türkçe ezan uygulamasına karşı geliştirilen tepkileri örgütleyen ve kökeni Kuzey Afrika'ya dayanan Ticaniye tarikatının Türkiye'deki kurucusudur. 1940'lı yıllar boyunca Ticaniler, Arapça ezan okumak amacıyla çeşitli şehirlerde dolaşarak rejime yönelik muhalif eylemlerde bulunmuşlardır. Bu faaliyetler sonucunda birçok Ticani mensubu tutuklanmış olsa da hareketlerini sürdürmüşlerdir. Nitekim 4 Şubat 1949 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gerçekleştirilen bir oturum sırasında, iki Ticani müridi dinleyici locasından Arapça ezan okuyarak söz konusu yasağı protesto etmiştir (Akt. Azak, 2019: 125-128).

Şekil 18. Nuhun Gemisi 27. Sayısından (3 Mayıs 1950: 1)

Şekil 18’de görülen “İki yüzlüler” başlıklı bu karikatür CHP ve DP seçmen listelerinde dini kimlikleriyle öne çıkmış milletvekillerine istinaden çizilmiştir. Hem CHP’nin hem de DP’nin irticaya karşı olduklarına dair söylemlerine rağmen aday listelerinde Pilavoğlu ve Doğrul’un yer alması ikiyüzlülük olarak nitelendirilmiştir.

5.4. 1950 Seçimi Sonuçlarının Mizaha Yansıması

14 Mayıs 1950 tarihinde ilk kez Yüksek Seçim Kurulu, tek dereceli, gizli oylu, açık sayımlı milletvekili seçimleri yapılmıştır (Goloğlu, 2013: 402). Seçim gecesi, CHP’nin üst düzey yöneticileri Çankaya Köşkü’nde bir araya gelmiştir. Yemek masasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün yanı sıra Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Hilmi Uran, E. Sılay Barutçu, Dursunoğlu, Erişirgil ve Nihat Erim de yer almıştır. Bu esnada İçişleri ve Adalet Bakanlıklarındaki seçim bürolarıyla ve parti teşkilatı aracılığıyla doğrudan vilayetlerle temas hâlinde bulunmuşlardır. İlk gelen sonuçlar bazı bölgeler açısından umut verici görünmüşse de kısa süre içinde tablo olumsuz yönde değişmiştir. Gece yarısından sonra, ondan fazla hükümet üyesinin milletvekili seçimini kaybettiği kesinlik kazanmıştır. Trakya, Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri (Sinop ve Trabzon hariç) kaybedilmiştir. Kazanılan bölgelerin ise büyük ölçüde tesadüf eseri elde edildiği kanaati oluşmuştur. Parti İdare Heyeti üyeleri ise gece boyunca gelişmeleri parti merkezinden takip etmiştir (Erim, 2005 akt. Yılmaz, 359-360).

Türk siyasal tarihinde gerçek anlamda yapılan ilk çok partili genel seçim olan 14 Mayıs 1950 seçimleri, siyasal dengeleri köklü biçimde değiştirmiştir. Yaklaşık %88 gibi yüksek bir katılım oranıyla gerçekleşen seçimlerde Demokrat Parti, %53,59 oy oranıyla birinci parti olmuş; buna karşılık Cumhuriyet Halk Partisi %39,98 oy alarak ikinci sıraya gerilemiştir (Çufalı, 2004: 157). DP’nin seçim zaferinin en somut göstergesi, yaklaşık 400 milletvekili kazanarak Meclis’te mutlak bir çoğunluk elde etmesidir. Öte yandan CHP’nin milletvekili sayısı yalnızca 70 civarında kalmış ve bu durum partinin uzun süredir elinde bulundurduğu iktidarı kaybetmesiyle sonuçlanmıştır (Koçak, 2013b: 308).

Şekil 19. ve Şekil 20. Nuhun Gemisi 29. Sayısından (17 Mayıs 1950: 1)

14 Mayıs 1950 genel seçimlerinin akabinde dergide Şekil 19 ve Şekil 20'deki karikatürler yayımlanmıştır. Şekil 19'daki karikatürde, CHP, diz çökmüş ve dua eden bir figür aracılığıyla temsil edilmiştir. Figürün karşısında yer alan ve hızla uzaklaşan bir koltuk ise siyasal iktidarın simgesi olarak kurgulanmıştır. Karikatürün altında yer alan “*Ey koltuk, bizi bırakıp nereye gidiyorsun?*” ifadesi, partinin iktidarı kaybetmesi karşısında yaşadığı şaşkınlık ve çaresizliği hiciv unsurlarıyla yansıtmaktadır. Her iki karikatür de CHP'nin uzun yıllar süren tek parti iktidarının, halkın sandık aracılığıyla verdiği bir kararla sona erdiğini simgelemiştir. Bu yönüyle karikatürler, 1950 seçimlerinin Türkiye siyasal tarihinde oluşturduğu kırılmayı ve CHP'nin bu süreçte yaşadığı dramatik güç kaybını ironik bir dille ortaya koymaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, Nuhun Gemisi dergisinin 1949–1950 yılları arasında Türkiye'nin iç politikasına yönelik geliştirdiği siyasi mizah anlayışını ve bu doğrultudaki eleştirel tutumunu incelemektedir. Tek parti iktidarının sona yaklaşmakta olduğu bu dönemde, halkın siyasal değişim talebi doğrudan değil, dolaylı ve sembolik ifade biçimleriyle görünür hâle gelmiştir. Bu bağlamda, mizah, yalnızca bir eğlence aracı değil, aynı zamanda siyasal hoşnutsuzluğun dışavurumunu mümkün kılan etkili bir muhalefet biçimi olarak öne çıkmıştır. Siyasal eleştirilerin keskinleştiği bu süreçte, *Nuhun Gemisi* gibi yayınlar, iktidara yönelik tepkileri hiciv aracılığıyla ifade eden platformlar haline gelmiş; dergideki yazılar ve karikatürler aracılığıyla mizahın politik tonu belirgin biçimde sertleşmiştir. Bu yönüyle dergi, toplumsal normları ve güç ilişkilerini sorgulayan bir işlev üstlenmiş; özellikle CHP iktidarına yönelik eleştirilerle sol tandanslı bir muhalif çizgi geliştirmiştir. Bu muhalif yaklaşım, derginin hem yazılı içeriğine hem de karikatürlerine açık biçimde yansımıştır.

Nuhun Gemisi dergisi, CHP'nin ideolojik dönüşümünü; iktidarın seküler ve halkçı ilkelerden uzaklaşp sermaye sınıfıyla geliştirdiği ilişkileri; dine, işçi sendikalarına ve işçi-işveren ilişkilerine yönelik politikalarını; toprak reformu girişimlerini; İstanbul valiliği atamasını; iç politikada gündeme gelen suikast ihbarlarını; seçim sürecine ilişkin politikaları ve seçim sonuçlarını mizahi bir dille eleştirmiştir. Bu başlıklar, derginin toplumsal sorunlara karşı gösterdiği duyarlılığı ve siyasi iktidara karşı geliştirdiği muhalefet biçimlerini açıkça ortaya koymaktadır. TKP tarafından desteklenen veya yayımlanan bir dergi olması nedeniyle, *Nuhun Gemisi* sol tandanslı bir perspektif etrafında şekillenen muhalif duruş sergilemektedir. TKP'nin kuruluşundan itibaren işçi ve köylü sorunlarına gösterdiği yakın ilgi, *Nuhun Gemisi* dergisi özelinde de sürdürülen bir tutum olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda dergi, iç politikadaki güncel ve popüler gelişmeleri ele almasının yanı sıra; toprak reformu, işçi sendikaları ve işçi-işveren ilişkileri gibi toplumsal yapının temel sorunlarına da öncelik vermiş, bu konuları mizahi bir üslupla eleştirerek gündeme taşımıştır.

Nuhun Gemisi, her ne kadar iktidarın karşısına konumlanmış olsa da zaman zaman muhalif bir parti olan Demokrat Parti'nin politikalarını da eleştirmiştir. Hem iktidar hem de muhalefet partilerine yönelik eleştirileri dikkate alındığında, derginin mizahı yalnızca eğlence aracı olarak kullanmadığı; aynı zamanda halkın siyasal bilinçlenmesine katkıda bulunmayı amaçladığı görülmektedir. Sonuç olarak *Nuhun Gemisi* dergisi, dönemin siyasal atmosferine yönelik eleştirel bir perspektif geliştiren; muhalefetin söylemini görünür kılan ve toplumsal sorunları mizah yoluyla tartışmaya açan etkili bir yayın organı olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışma, mizahın sadece eğlencelik bir araç olmanın ötesinde, toplumsal değişim ve siyasal eleştiri için güçlü bir araç olduğunu gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1996). Demokrasi sürecinde Türkiye (1945-1980). A. Fethi (Çev.). İstanbul: Hil Yayın.
- Akşam (1949, 6 Kasım). Valinin polis ve jandarma tamimi. Akşam, s. 3.
- Akşam (1950, 28 Şubat). İzmirde işçi partisi. Akşam, s. 2.
- Arık, B. (2003). 'Apolitik' mizah tartışmalarına tarihsel bir bakış. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi, 17, 89-104.
- Arendt, H. (1997). Şiddet üzerine. B. Peker (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Atılğan, G. (2009). Sosyalist soldan Kemalizme olumlu bakışlar (1920-1971): Nedenler, imkanlar, dönemler ve bazı sonuçlar. Praksis, 21, 47-76.
- Aydın, M. K. (2018). CHP'de parti içi muhalefetin ilk örneği: çiftçiye topraklandırma kanunu ve TBMM'de yaşanan tartışmalar. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 41, 359-384.
- Azak, U. (2019). Türkiye'de laiklik ve İslam. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bila, H. (1999). CHP 1919-1999. İstanbul: Doğan Kitap.
- Cantek, L. (2018). Şehre göçen eşek. İstanbul: İletişim.
- Cantek, L. & Gönenç, L. (2017). Muhalefet defteri Türkiye'de mizah dergileri ve karikatür. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cumhuriyet (1949, 22 Kasım). Sarhoşlar müşahadehaneye sevk ediliyorlar. Cumhuriyet, s.2.
- Cumhuriyet ansiklopedisi 1941-1960 Cilt 2. İstanbul: YKY Yayınları.
- Çetinkaya, D. & Doğan, G. (2018). TKP'nin sosyalizmi (1920-1990). M. Gültekingil (Ed.), Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 8: sol kitabı içinde (275-338). İstanbul: İletişim.
- Çeviker, T. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk karikatürü. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye ansiklopedisi 4. Cilt (1101-1108). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çufalı, M. (2004). Türkiye'de demokrasiye geçiş dönemi (1945-1950). Ankara: Babil.
- Demir, O. Ö. (2014). Nitel araştırma yöntemleri. K. Böke (Ed.). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri (ss. 286-318). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Demirci, E. (2007). Çok partili sisteme geçiş sürecinde CHP'de ideolojik arayışlar (1945-1950). (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Deren van het Hof, S. (2015). Political potential of sarcasm: cynicism in civil resentment. A. Yalcintas (Ed.), Creativity and humour in occupy movements: intellectual disobedience in Turkey and beyond (pp. 30-47). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Erdem, D. F. (2001). Türkiye’de 1945-1950 dönemi çok partili siyasal hayata geçiş ve din. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Feldman, O. (2024). Humor and politics: a conceptual introduction. O. Feldman (Ed.), Political humor worldwide (pp. 1-28). Singapore: Springer.
- Georgalidou, M. (2024). Humorous genres and modes in greek political discourse. O. Feldman (Ed.), Political humor worldwide (pp. 49-66). Singapore: Springer.
- Goloğlu, M. (2013). Türkiye Cumhuriyeti tarihi IV (1946-1950) demokrasiye geçiş. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güngör, S. (2010). 14 Mayıs 1950 seçimleri ve CHP’de bunalım. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21, 193-208.
- Güzel, M. Ş. (2008). Abidin Dino ikinci kitap 1942-1952. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Ham (1949, 16 Kasım). Hangisine inanalım yarabbi. Nuhun Gemisi, Sayı: 3, s. 1,3.
- Hürbilek (1949, 11 Kasım). Sosyal hayatımızdan bir merhale ilk işveren sendikası kuruluyor. Hürbilek, 74, s. 1.
- İbrahimoglu, R. (1974), İşveren sendikalarının doğuşu ve gelişmesi. Sosyal Siyaset Konferansları 25. Kitap, 115-130.
- İnan, S. (2005). 1949’da İnönü ve Bayar’a suikast iddiası: Reşat Aydın’lı olayı. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 4(11), 201-230.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), 170-189.
- Kırmit, Ö. F. (2025). 1947 yılında hac ibadeti ve Türk basınında yansımaları. Eskiye, 56 (Mart 2025), 125-154.
- Kili, S. (1976). Cumhuriyet Halk Partisi’nde gelişmeler. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Koçak, C. (2010). İkinci parti- Türkiye’de iki partili siyasi sistemin kuruluş yılları (1945-1950) cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2012). İktidar ve demokratlar- Türkiye’de iki partili siyasi sistemin kuruluş yılları (1945-1950) cilt 2. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2013a). Rejim krizi- Türkiye’de iki partili siyasi sistemin kuruluş yılları (1945-1950) cilt 3. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2013b). Tarihin buğulu aynası. İstanbul: Timaş.
- Koçak, C. (2017). CHP iktidarının sonu- Türkiye’de iki partili siyasi sistemin kuruluş yılları (1945-1950) cilt 6. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Konyar, H. (1999). Ulus gazetesi, CHP ve Kemalist ilkeler. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kurt, S. (2025, 3 Ocak). Ömer Rıza Doğrul. Atatürk ansiklopedisi içinde Erişim adresi: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/omer-riza-dogrul-1983-1952/>
- Makal, A. (2002). Türkiye’de çok partili dönemde çalışma ilişkileri: 1946-1963. İstanbul: İmge.

- Mardin, Ş. (2017). Türkiye’de din ve siyaset. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morreall, J. (1997). Gülmeyi ciddiye almak. K. Aysevener ve Ş. Soyer (Çev.). İstanbul: İris Yayıncılık.
- Nesin, A. (1973). Cumhuriyet döneminde Türk mizahı. İstanbul: Akbaba Yayınları.
- Nuhun Gemisi (1949a, 23 Kasım). Suikast dalgası. Nuhun Gemisi, Sayı: 4, s. 2.
- Nuhun Gemisi (1949b, 23 Kasım). Suikastın içyüzü. Nuhun Gemisi, Sayı: 4, s. 1,4.
- Nuhun Gemisi (1949, 7 Aralık). Patronlar sendikası. Nuhun Gemisi, Sayı: 6, s. 1,4.
- Nuhun Gemisi (1949, 14 Aralık). Toprağından olmuş köylü, işinden olmuş işçi. Nuhun Gemisi, Sayı: 7, s. 2.
- Nuhun Gemisi (1950, 11 Ocak). İşçi-Sirer karşılaşması. Nuhun Gemisi, Sayı: 11, s. 2.
- Nuhun Gemisi (1950, 1 Şubat). Mademki grev isteyen yok mesele yok. Nuhun Gemisi, Sayı: 14, s. 2.
- Nuhun Gemisi (1950, 3 Mayıs). İki yüzlüler. Nuhun Gemisi, Sayı: 27, s. 1-2.
- Orak Çekiç (1936, 15 Mart). Siyasal ve demokratik haklar için mücadele. Orak Çekiç, Sayı: 15, s. 1.
- Orak Çekiç (1936, 20 Temmuz). Kemalistlerin iki yüzlülüğü. Orak Çekiç, Sayı: 18, s.1.
- Oral, T. (1998). Yaza çize, İstanbul: İris Yayıncılık
- Öğüt Eker, G. (2014). İnsan kültür mizah. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Öngören, F. (1983a). Cumhuriyet dönemi Türk mizahı ve hicvi. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öngören, F. (1983b). Türk mizah ve karikatürü. Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi cilt 5 ve cilt 6 (1426-1456). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Raskin, V. (1985). Semantic mechanisms of humor. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Sanders, B. (2001). Kahkahanın zaferi. K. Atakay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sargın, N. (2001). TİP’li yıllar (1961-1971) anılar-belgeler I. İstanbul: Felis Yayınevi.
- Satır, M. E. (2022). Siyasetin mizahı: Amerikan yardımlarının “Nuhun Gemisi” dergisinde ele alınış biçiminin incelenişi. Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, 41, 99-117.
- Schutz, C. E. (1977). Political humor from Aristophanes to Sam Ervin. New Jersey: Associated University Presses.
- Sınar Uğurlu, A. (2025, 10 Ocak). Murat Sertoğlu. Türk edebiyatı isimler sözlüğü içinde Erişim adresi: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sertoglu-murat>
- Sipahioğlu A. (1999). Türk grafik mizahı 1923-1980. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- TBMM Tutanak Dergisi (1950, 18 Ocak). Dönem: 8, Cilt: 23, Birleşim: 31.
- Tevetoğlu, F. (1967). Türkiye’de sosyalist ve komünist faaliyetler (1910-1960). Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Topuz, H., Çeviker, T., Doğan, F.& Oral, T. (1985). 50 yılın dünya karikatürü (1935-1985). İstanbul: Milliyet Sanat Dergisi Eki.
- Tunçay, M. (2009). Türkiye’de sol akımlar (1925-1936) cilt 2. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunçay, M. (2019). Türkiye’de sol akımlar (1925-1936) cilt:1. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Türk Dil Kurumu (2005). Türkçe sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi Cilt 2 (1998). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TÜSTAV (2004). Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı. S. Dervişoğlu (Çev.). İstanbul: TÜSTAV.
- Varlık, M. B. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e mizah. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye ansiklopedisi 4. Cilt (1092-1100). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vatan (1949, 16 Ocak). Yeni kabineyi Ş. Günaltay kuracak. Vatan, s. 1,3.
- Vatan (1949, 17 Ocak). Yeni kabine. Vatan, s. 1,4.
- Vatan (1949, 28 Ekim). Valinin belediye de dünkü hitabesi. Vatan, s. 1,4.
- Vatan (1949, 1 Kasım). Vilayette dün yapılan toplantı. Vatan, s. 1,3.
- Vatan (1949, 7 Kasım). Çalışma bakanı muhalefetten şüpheli!. Vatan, s. 3.
- Vatan (1949, 8 Kasım). Şehrin haberleri gecekondu. Vatan, s. 2.
- Vatan (1949, 13 Kasım). Şehir haberleri vali teftişte. Vatan, s. 2.
- Vatan (1949, 22 Kasım). Milliyetçiler C. Bayar tecavüzde bulundu. Vatan, s. 1,3.
- Vatan (1950, 2 Şubat). Müstakil sendikalar grev hakkı istiyor. Vatan, s. 1,4.
- Vatan (1950, 27 Şubat). Türk işçi partisi. Vatan, s. 1,4.
- Zafer (1950, 27 Şubat). İzmir'de bir İşçi Partisi mi kuruluyor?. Zafer, s. 1.
- Yalman, M. (2010). Fahrettin Kerim Gökay'ın İstanbul valiliği ve belediye başkanlığı (1949-1957). (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, E. (2008). Türkiye'nin demokrasiye geçiş yılları (1945-1950). İstanbul: Birey.
- Yücel, C. (2008). Düzünden Can'dan yazılar I. İstanbul: Doğan Kitap.